

De sociale structuur en het politieke proces

Een vergelijkende studie in 147 Belgische Gemeenten

door Michael AIKEN en Hugo VAN HASSEL (1),

★

Gemeenteverkiezingen worden veelal bekeken uit het oogpunt van hun verband met de nationale verkiezingen, hoewel de vergelijkingsbasis vrij lastig is (2).

Hier en daar wordt er geponoerd dat de gemeentelijke politiek een specifiek karakter heeft « à la mesure des possibilités et besoins locaux » (3).

Er is natuurlijk wel degelijk een verband tussen lokale en centrale verkiezingen, alwas het maar dat de factoren die het kiesgedrag bepalen voor beide ook een lokaal karakter hebben : ze wortelen namelijk in het direkt leefmilieu van de kiezer.

Dat er specifieke behoeften zijn die op lokaal vlak hun politieke aktie oproepen en andere op nationaal vlak kan ook aanvaard worden. Wat hier evenwel kan gesteld worden is het feit dan men de lokale politieke entiteit vrijwel nooit op zichzelf heeft bekeken als volwaardig politiek proces met de nationale faktor als één van de vele andere factoren in het proces.

Nochtans is de lokale sektor het ideale nog handelbare materiaal om aan vergelijkend onderzoek te doen en om bepaalde hypotezen te toetsen waarvoor het nationaal vlak al wat te groot wordt (4).

(1) Deze studie is een bijprodukt van een onderzoek van het Vervolmakingscentrum voor Bedrijfsleiding te Leuven, onder auspiciën van de Belgische Dienst voor de Opvoering van de Produktiviteit en de Dienst voor de Programmatie van het Wetenschapsbeleid handelend over « Overheidsorganisatie en Innovatie ». Met bijzondere dank aan het Rekencentrum KUL, evenals aan BAETEN E., DELAMARTER T., QUEVIT M. en WUYTS H. voor hun hulpvolle medewerking bij de feitenverzameling en verwerking. Gastprofessor AIKEN is hoogleraar aan de Universiteit van Wisconsin.

(2) VAN DE PUT G., *Verschuivingen in de partijkeuze*, in *Res Publica*, vol. XII, nr 3, 1970 ; DUBOIS B., VAN HILLE J.M., *Quelques observations sur les rapports entre les élections communales et législatives*, in *Res Publica*, vol. II, 1960, nr 1, blz. 67-73 ; CLAEYS M., *De invloed van de gemeenteraadsverkiezingen op de nationale politiek*, in *Res Publica*, vol. XII, nr 3, 1970.

(3) ORIANNE P., *La politique provinciale et communale*, in *Res Publica*, vol. IX, 1967/3, blz. 563.

(4) Cf in dit verband als voorbeeld : AIKEN M., *Community Power and Community Mobilization*, in *Annals of the American Academy of Political and Social Science*,

De vraag kan inderdaad gesteld worden in welke mate de sociaal-ekonomische en politieke structuur van een gemeente het karakter van het plaatselijk politieke proces beïnvloedt ?

Bestaat er namelijk een verband tussen de gemeentelijke sociale structuur, haar ekonomische uitbouw en het plaatselijk politiek proces ?

Welke zijn de specifieke kenmerken van de gemeente die ook haar politiek bedrijf tekenen ?

Om dit konkreet te stellen : deze studie stelt zich als doel in 147 belgische gemeenten na te gaan in hoever de volgende hypotezen opgaan.

- Hoe groter de structurele differentiatie in een gemeente, hoe hogere graad van politieke kompetitie en hoe lagere politieke stabiliteit.
- Groeiende gemeenten vertonen meer politieke kompetitie en minder politieke stabiliteit.
- Taaldiversiteit brengt in de gemeente grotere politieke kompetitie en minder stabiliteit.
- Hoe grotere industriële diversifikatie in de gemeente des te grotere kompetitie en hoe minder stabiliteit.
- Hoe groter de sociale heterogeniteit in een gemeente hoe grotere politieke kompetitie en onstabiliteit.
- Hoe staan deze factoren in de gemeente gekombineerd t.a.v. de politieke kompetitie en stabiliteit ?

Wat hier in het midden wordt gelaten is het feit dat ook nationale politieke factoren op het bepalen van het beleidsorgaan in de gemeente hun invloed zullen gehad hebben.

In dit kader kan er uiteraard niet nader op worden ingegaan. Drie verkiezingsperioden worden in de studie opgenomen nl. deze van de gemeenteverkiezingen van 1952, 1958 en 1964.

Het moge volstaan hier aan te merken dat de uitslag van de gemeenteverkiezingen van 1952 zeker mede werd bepaald door de boete welke

385, Sept. 1969, blz. 76-88 ; CLARK T.N., *Community Structure, Decision-Making, Budget Expenditures, and Urban Renewal in 51 American Communities*, in *American Sociological Review*, vol. 33, nr 4, 1968, blz. 576-593 ; GADOUREK I., *Political radicalism and social change : a macrosociological analysis of some recent trends as reflected in a sample of 100 communities in the Netherlands*, in *Sociologia neerlandica*, vol. V, nr 1, 1969, blz. 38-56 ; HAWKINS B.W., *A note on urban political structure, environment and political integration*, in *Polity*, vol. II, nr 1, 1969, blz. 32-48 ; zie ook nog CNUDE C.F., McCURONE D.J., *Party Competition and Welfare Policies in American States*, in *American Political Science Review*, vol. 63, nr 3, 1969, blz. 858-866 ; CORNELIUS W.A., *Urbanization as an agent in Latin American political instability. The case of Mexico*, in *American Political Science Review*, vol. 63, nr 3, 1969, blz. 833-857.

de CVP moest betalen voor haar mislukte konings- en legerpolitiek. Ook deze van 1958 werd dan in omgekeerde zin beïnvloed als orgelpunt van de schoolstrijd (5).

Methoden en werkwijze.

De bevindingen van deze studie berusten op informaties omtrent 147 belgische gemeenten die een bevolking hadden van 10.000 en meer op 31 december 1947 zoals vermeld in de volkstelling van 1947. Nog 49 andere belgische gemeenten die in 1947 nog geen 10.000 inwoners hadden bereikt maar die dit wel hadden in 1968 werden voor deze analyse niet weerhouden. Hieronder zitten er 40 vlaamse, 8 waalse en 1 brusselse gemeente.

De meting van de politieke competitie en politieke stabiliteit waarvan sprake hier steunt op de resultaten van de gemeenteverkiezingen van 12 oktober 1952, 12 oktober 1958 en 11 oktober 1964.

Besloten werd de studie te beperken tot gemeenten die reeds een tijdje de bevolkingsgrootte van 10.000 inwoners hadden bereikt vóór het ingaan van deze periode.

De reden hiertoe is dat de sociale structuur van snel groeiende of zich ontwikkelende gemeenten nog helemaal niet de neiging heeft vertoond een definitieve vorm aan te nemen.

Vermits de bekommernis hier bestaat te weten hoe bepaalde karakteristieken van de sociale structuur invloed uitoefenen op de mate van politieke competitie en de mate van politieke stabiliteit in gemeenten, wordt er verwacht deze verbanden te vinden alleen in die gemeenten welke een sociale structuur hebben die volledig en wel ontwikkeld is, nl. in gemeenten die hun karakter reeds klaar en duidelijk uitgetekend hebben bij het begin van deze studie. Daarenboven heeft het vooronderzoek aangetoond dat wanneer deze 49 gemeenten die slechts onlangs de 10.000 inwoners hebben bereikt in de studie worden opgenomen, een heel stel relaties waarover hieronder uitgewijd wordt, afgezwakt worden en vooral dan in de vlaamse gemeenten en in de kleinere gemeenten met minder dan 17.500 inwoners in 1968.

Drie methoden van statistische analyse worden in deze studie aangevend : waarschijnlijkheidstafels, gemiddelen en Pearson-(product-moment)-korrelatiecoëfficiënten.

(5) LUYCKX T., *Politieke geschiedenis van België*, Brussel, Amsterdam, Elsevier, 1964, blz. 447 e.v.

Voor sommige variabelen worden de distributies van de percentages gegeven welke de verschillende karakteristieken van de gemeenschap voorstellen in hun verhouding tot politieke competitie en politieke stabiliteit, terwijl elders de graad van associatie tussen variabelen wordt getekend door een Pearson-(product-moment)-korrelatiecoëfficiënt. Deze coëfficiënten variëren tussen — 1,00 en 1,00.

Een waarde van 1,00 betekent een perfecte positieve relatie tussen twee variabelen, een waarde van — 1,00 betekent een volkomen negatief verband en een waarde van 0 betekent dat er helemaal geen verband is tussen de 2 variabelen. Het is nochtans zo dat de meeste van de korrelatiecoëfficiënten zowat variëren tussen deze twee uiterste waarden.

In een later deel van deze studie worden multipel regressieanalyses gebruikt om de onafhankelijkheid te bepalen van de gevolgen van de verschillende prediktieve variabelen. Dit betekent dat getracht wordt door deze statistische techniek statistisch de variabelen te identificeren die een onafhankelijke en unieke bijdrage leveren tot de verklaring van politieke competentie en politieke stabiliteit bij deze belgische gemeenten. De distributie van sommige variabelen hier gebruikt, zoals bijvoorbeeld het bevolkingscijfer, het aantal bedrijven en de bevolkingsdichtheid, was sterk scheef getrokken wat uiteraard betekent dat zij enkele ekstreme waarden vertoonden in de richting van het uiterste eind van deze distributies. Zulke scheeftrekkingen (skewness) geven aanleiding tot distorties in de resultaten van de korrelaties en van de regressieanalyses. Telkens een variabele een hoge graad van scheefheid vertoonde werd deze dan ook omgezet in zijn gewoon logaritme, wat in de meeste gevallen de graad van scheefheid vermindert en wat ook de distorties vermindert in het verband tussen deze variabelen en de politieke parameters. Telkens het gewone logaritme van een variabel wordt gebruikt, is dit ook in de tabel vermeld.

In elke tabel wordt voor elk verband ook de statistische significantietest aangegeven. Of het al dan niet aangewezen is deze statistische significantietest te gebruiken in een analyse waarin al de observatie-eenheden van een populatie begrepen zijn blijft een open vraag en werd reeds degelijk bediscussieerd door de sociale wetenschapper en in het bijzonder de socioloog (6).

Bij afwezigheid van één van deze andere criteria nodig om tot een minimum aan betekenisvolle bevindingen te komen werden er statistische

(6) Een recent voorbeeld van deze controverse vinden wij bij WINCH R.F. en CAMPBELL D.T., *Proof ? No. Evidence ? Yes. The significance of tests of significance*, in *American Sociologist*, 4, May 1969, blz. 140-143, en ook bij MORRISON D.E. en HENKEL R.E., *Significance Tests Reconsidered*, in *American Sociologist*, 4, May 1969, blz. 131-139.

signifikantietests ingelast, alhoewel men niet voorzichtig genoeg kan zijn met deze testen vermits zij slechts de graad weergeven van vertrouwen welke men zou kunnen hebben in de resultaten alleen omwille van de variabiliteit in de steekproef. In dit geval evenwel is er geen steekproef vermits de resultaten stoelen op het geheel van de belgische gemeenten met een bevolking van 10.000 inwoners of meer in 1947. Nochtans en zoals reeds verklaard kan het gebruik van statistische significatietests helpen in het evalueren van de betekenis der resultaten in deze studie.

De maatstaven van politieke competitie en politieke stabiliteit.

De informatie omtrent de verkiezingsuitslagen op gemeentelijk vlak in 1952, 1958 en 1964 werd betrokken uit de dokumentatie van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en uit de archieven van het Gemeentekrediet van België. Basisinformatie omtrent de sterkte bij de stemming van partij of lijst wordt gebruikt bij de uitbouw van twee meetinstrumenten van politieke competitie terwijl gegevens omtrent de samenstelling van de gemeenteraad en van het kollege van burgmeester en schepenen aangewend worden in de uitbouw van een derde maat van politieke competitie en in de twee maatstaven van politieke stabiliteit.

Er bestaat een zekere dubbelzinnigheid in de klassifikatie van bepaalde lijsten in sommige gemeenten. De bijzonderste reden van zulke dubbelzinnigheid zijn tweevoudig : in het eerste geval delen zich de traditionele politieke partijen op in twee of meer lokale lijsten ter gelegenheid van bepaalde verkiezingen. Dit bracht dan ook een moeilijk probleem mee in verband met de klassifikatie van de stemmen, de zetels in de raad en de zetels in het kollege in zulke gemeenten. In het tweede geval werd het predikaat katholiek gebruikt in bepaalde gevallen, vooral dan in gemeenten gesitueerd in de provincies Limburg, Oost-Vlaanderen en West-Vlaanderen.

In dit laatste geval kan het predikaat katholiek ook wel een meer sprekende benaming zijn voor CVP ofwel kon het ook duiden in de richting van een lokale lijst.

Om zulke dubbelzinnigheden op te lossen werden de gemeentesekretaris of andere officiële vertegenwoordigers gekontakteerd. Dit was het geval in ongeveer 40 gemeenten.

De politieke competitie.

Drie maten van politieke competitie werden hier aangewend ; in de eerste plaats, het gemiddelde aantal lijsten die zich voorstelden bij de

gemeenteverkiezingen van 1952, 1958 en 1964 in elk der gemeenten. Het aantal lijsten dat zich kandidaat stelde bij elk van deze verkiezingen en in elk van deze gemeenten werd samengesteld en gedeeld door 3.

Zoals blijkt uit tabel I waren er gemiddeld 4,06 lijsten die zich kandidaat stelden in elk van de verkiezingen in deze 147 gemeenten.

Als even nagegaan wordt hoe dit variëerde gedurende deze drie verkiezingen dan ziet men al dadelijk dat er in de verkiezingen van 1964 het grootste aantal lijsten aanwezig was met een gemiddelde van 4,53 lijsten. Het laagste gemiddelde aantal lijsten komt voor bij de verkiezingen van 1958 waar men een gemiddelde telt van 3,69. De verkiezingen van 1952 lagen daartussen met een gemiddelde van 3,98 lijsten per gemeente.

De tweede meter, en misschien is dit een betere indikator voor de huidige mate van competitie vermits het de sterkte weergeeft van de verschillende lijsten of partijen, is het gemiddelde aantal lijsten of partijen die minstens 10 % van de stemmen bij deze drie verkiezingen haalden. De gemiddelde van deze variabelen is 2,94 wat dan betekent dat er in doorsnee ongeveer 3 lijsten of partijen waren die sterk genoeg

TABEL I

Gemiddelden en standaarddeviaties van twee maten van politieke competitie

Jaar	Maat : aantal lijsten bij de verkiezingen		Maat : aantal lijsten die minstens 10 % der stemmen haalden	
	Gemiddelde	Standaarddeviatie	Gemiddelde	Standaarddeviatie
1952	3,98	1,02	2,90	0,57
1958	3,69	0,96	2,73	0,60
1964	4,53	1,37	3,19	0,58
Gemiddelde voor 1952, 1958 en 1964	4,06	0,91	2,94	0,43

waren om vertegenwoordigd te zijn in de gemeenteraad met elke verkiezing. Logisch kan deze maat schommelen tussen 1 en 10, de werkelijke spreiding lag evenwel tussen 1 en 5, alhoewel er slechts weinig gemeenten waren in dewelke er slechts 1 partij of zelfs wel 5 lijsten waren die meer dan 10 % van de stemmen kregen in een van deze verkiezingen. Zoals met de voorgaande maat, lag het hoogste gemiddeld aantal lijsten die 10 % van de stemmen haalden, in 1964 terwijl het laagste gemiddeld aantal lijsten die dat percentage stemmen haalden, in 1958 geregistreerd werd. Dit wordt duidelijk bij het bekijken van tabel I.

De derde maatstaf van politieke competitie is de dichotomie, of het kollege van burgmeester en schepenen gecontroleerd door één partij of lijst,

ofwel door een coalitie in 1952. M.a.w. er wordt nagegaan of de « gemeentelijke regering » op een coalitie steunt. Deze maat geeft weer of de politieke macht in 1952 derwijze gespreid lag dat geen enkele partij op zichzelf genoeg macht kon opbrengen om het kollege van burgemeester en schepenen alleen te beheersen of dat het nodig was minstens 2 partijen of lijsten samen te brengen en een coalitie te vormen.

De logika achter het gebruik van deze maat is dat in sommige gemeenten het vrij frekwent was dat één enkele partij verkiezing na verkiezing genoeg politieke macht opracht om de gemeenteraad te controleren en daardoor dan ook alle zetels in het kollege van burgemeester en schepenen in de wacht sleept. In andere gemeenten ligt de politieke macht vrij verspreid. Verband houdend met de specifieke strijdpunten in de gemeentelijke verkiezingen en ook in verband met het relatief sukses van elke partij of lijst in deze verkiezingen, is het zo dat de partner in de coalitie welke de gemeenteraad controleert en bijgevolg ook het kollege, de neiging vertoont te veranderen naargelang de verkiezing. Om het doodgewoon te zeggen, wanneer het nodig was in 1952 een coalitie te vormen, dan lag de politieke macht heel waarschijnlijk vrij verspreid in de gemeenten en dus bijgevolg was er een hoge graad van politieke competitie in deze gemeenten. Heel even vooruitlopend op de bevindingen die later zullen aan bod komen kan men hier al vertellen dat ongeveer bij de helft van de gemeenten in deze studie betrokken, er één partij was die de meerderheid had in de gemeenteraad en bijgevolg ook alle zetels van het kollege voor burgemeester en schepenen in de wacht sleepte na deze drie gemeenteverkiezingen. Natuurlijk is het zo dat het vooral de andere helft is welke in dit kader het meest interessant is, nl. die gemeenten welke een hoge graad van politieke competitie hebben en bijgevolg minder politieke stabiliteit. Om terug te komen op de discussie omtrent de derde meter van politieke competitie kan worden vastgesteld dat een coalitiekollege aanwezig was in 37 gemeenten na de verkiezingen van 1952, hetzij ongeveer 1/4 van de 147 gemeenten in deze studie betrokken. M.a.w. men kan hieruit afleiden dat deze 37 gemeenten gekarakteriseerd waren in 1952 door een hoge graad van politieke competitie. De gemeenten die een coalitie hadden in 1952 kregen de waarde 1 toebedeeld en alle gemeenten die een éénpartijkontrolle hadden over het kollege van burgemeester en schepenen krijgen de waarde 0. Verder wordt dan nader bekeken wat gebeurde in de 2 volgende verkiezingen, niet alleen dan in die gemeenten met een hoge competitiegraad, maar ook in de 110 gemeenten die een éénpartijkontrolle kenden over het kollege van burgemeester en schepenen in 1952. Deze verschillende maten van politieke competitie staan in onderling positief verband zoals blijkt uit tabel II.

Bijvoorbeeld de Pearson-(product-moment)-korrelatiecoëfficiënt tussen

het gemiddeld aantal lijsten die zich bij deze 3 verkiezingen voorstelden en het gemiddeld aantal lijsten die minstens 10 % van de stemmen in de wacht konden slepen bedraagt nl. 0,32, wat betekent dat deze 2 variabelen samen variëren. Gemeenten met veel lijsten bij de verkiezingen hebben de neiging ook veel lijsten te hebben met minstens 10 % van de uitgebrachte stemmen alhoewel die 2 metingen helemaal niet identisch zijn.

Het is ook zo dat gemeenten met veel lijsten bij deze verkiezingen en veel lijsten die minstens 10 % van de uitgebrachte stemmen haalden ook die gemeenten zijn die door een coalitie worden geleid in 1952 ($R = 0,37$ en $0,28$ resp.), alhoewel ook hier weer deze variabelen geenszins hetzelfde fenomeen afschilderen. Het is dan ook klaar dat deze drie metingen van politieke competitie samen variëren wat betekent dat er een tendens is dat gemeenten die een hoge score hebben in één van deze metingen ook een hoge score zullen halen in de andere twee.

TABEL II

Pearson- (product-moment) -korrelatiecoëfficiënten tussen verschillende parameters van politieke competitie in 147 Belgische gemeenten

	Gemiddeld aantal lijsten bij de verkiezingen van 1952, 1958 en 1964	Gemiddeld aantal lijsten met minstens 10 % der stemmen in 1952, 1958 en 1964	Koalitiecollege in 1952
Gemiddeld aantal lijsten bij de verkiezingen in 1952, 1958 en 1964	—		
Gemiddeld aantal lijsten met minstens 10 % der stemmen in 1952, 1958 en 1964	0,32***	—	
Koalitiecollege in 1952	0,37***	0,28***	—

*** $P < 0,001$.

Politieke stabiliteit.

Er worden hier twee meters van de politieke stabiliteit gebruikt : ten eerste de stabiliteitsindex in de samenstelling van het college van burgemeester en schepenen en ten tweede de stabiliteitsindex van de meerderheidscontrole over dit college. De stabiliteitsindex in de samenstelling van dit college geeft de mate aan waarin de samenstelling van het college veranderde bij de gemeenteverkiezingen van resp. 1952, 1958 en 1964. Een verandering werd beschouwd als een omwisseling in partijen of lijsten welke zetelden in het college. Veranderingen in de relatieve macht van partijen of lijsten in het college worden door deze maat niet weergegeven. De resultaten schommelen tussen 1, wat een lage stabiliteit

betekent, en 3 wat een hoge stabiliteit betekent. Een waarde 1 betekent dan dat er verandering was in partijen of lijsten vertegenwoordigd in het kollege vanaf 1952 tot 1958 en opnieuw van 1958 tot 1964, een score 3 betekent dat er geen verandering was in de partij, lijst of coalitie, vertegenwoordigd in het kollege gedurende deze 3 verkiezingsperioden (6 *bis*). Bijvoorbeeld de 5 zetels van het kollege van burgemeester en schepenen te Lier werden bezet door de CVP na elk van deze 3 gemeenteverkiezingen; vermits er geen verandering was in lijst of partij vertegenwoordigd in het kollege, kreeg Lier een score van 3.

In Mons daarentegen was er een coalitie tussen de PSB en de PLP. Deze coalitie controleerde het kollege zowel na de verkiezingen 1952 als na de verkiezingen in 1958.

Doch na de gemeenteverkiezingen van 1964 vormde BSP een coalitie met de CVP; dus Mons kreeg een score van 2, vermits dezelfde coalitie het kollege controleerde tijdens 2 opeenvolgende verkiezingsperioden maar niet voor 3 perioden. In Leuven was het kollege gekontrolleerd door een coalitie tussen de BSP en de PVV na de gemeenteverkiezingen van 1952; na de gemeenteverkiezingen van 1958 evenwel kreeg Leuven een volstrekte meerderheid van de CVP en na de verkiezingen van 1964 een coalitie tussen CVP en PVV; Leuven krijgt dus een score van 1, nl. lage stabiliteit vermits er verandering was in samenstelling van het kollege van burgemeester en schepenen na elk van de verkiezingen. Voor Leuven dient evenwel toch ook aangestipt dat de CVP de meerderheid had in het kollege zowel in 1957 als in 1964.

Onder de 147 gemeenten van deze studie hadden er 77 hetzij 53 % een hoge stabiliteit, 48, hetzij 33 % een middelmatige stabiliteit, nl. met één verandering, en 21 hetzij 14 % hadden een lage stabiliteit, nl. in dat geval was de samenstelling van het kollege wat betreft partijen of lijsten verschillend na elk van deze verkiezingen. De stabiliteitsindex van de meerderheidscontrole over het kollege van burgemeester en schepenen geeft het aantal opeenvolgende ambtstermijnen aan welke dezelfde politieke lijst of partij of precies dezelfde coalitie van lijsten of partijen de meerderheid hadden in het kollege van burgemeester en schepenen gedurende deze 3 verkiezingen. Indien dezelfde lijst of partij de meerderheidscontrole had over het kollege na elk van de 3 verkiezingen dan kreeg deze gemeente een waarde toebedeeld van 3 wat natuurlijk hoge stabiliteit betekent; wanneer er geen meerderheid was, maar ook geen verandering in de samenstelling en de relatieve sterkte van de partijen of lijsten die in de coalitie gedurende deze 3 verkiezingsperioden zaten,

(6*bis*) De omschakeling van Liberaal naar PVV werd niet als verandering geteld.

kreeg de gemeente ook een waarde toebedeeld van 3. Slechts indien éénzelfde lijst, partij of dezelfde coalitie de controle over het college van burgemeester en schepenen voor 2 opeenvolgende termijnen, nl. als zij zowel in 1952 als in 1958 maar niet na 1964 de controle uitoefende, of nog wanneer zij het college controleerde in 1958 en 1964 maar niet in 1952, dan kregen deze gemeenten de waarde 2 toebedeeld wat dan meteen betekende dat zij een middelmatige stabiliteit vertoonden. Gemeenten nu waar er geen continuïteit was in de machtsuitoefening na elk van deze 3 gemeenteverkiezingen nl. gemeente die de partijen of lijsten aan het bewind of de coalitie telkens gingen veranderen, kregen de waarde toebedeeld van 1, zij hebben immers een lage stabiliteit. Om dit even te illustreren aan de hand van enkele scores : in Lier, waar de CVP de zes zetels van het college van burgemeester en schepenen in de wacht sleepte na de gemeenteverkiezingen van 1952, 1958 en 1964, werd een score toebedeeld van 3 op de stabiliteitsindex van de meerderheidscontrole over het college : dit betekent nl. hoge stabiliteit. Leuven daarentegen kreeg de waarde 2, nl. een middelmatige stabiliteit vermits de BSP het college controleerde in 1952, maar CVP controleerde het zowel in 1958 als in 1964. In 1958 nl. kreeg de CVP alle zetels van het college toebedeeld terwijl in 1964 de CVP een coalitie moest vormen met de PVV, nochtans bleef de CVP de meerderheidscontrole in handen houden over het college na elk van deze 2 verkiezingen. In Berchem nu, waar de BSP de meerderheidscontrole over het college in handen hield in een BSP-CVP-PVV coalitie na de verkiezingen van 1952, hield de CVP daarentegen de volstreekte meerderheid in handen na 1958, en tenslotte in 1964 was er terug een BSP-CVP-PVV coalitie zoals in 1952. Vermits de meerderheidscontrole over het college verschillend was voor elk van deze 3 verkiezingen kreeg Berchem bijgevolg een score van 1 : lage stabiliteit dus.

Er waren 92 gemeenten, hetzij 63 % die een score haalden van 3 wat betekent dat in deze gemeenten er geen verandering was in de politieke groep of groepen die het college van burgemeester en schepenen controleerden tijdens deze tijdsperiode ; 41 gemeenten, hetzij 28 % kregen een 2-score en slechts 14 gemeenten, nl. 10 % kregen een score 1, wat dan betekent dat er geen continuïteit was in de controle over het college gedurende deze 3 verkiezingsperioden.

Zoals blijkt uit tabel III gaan de 2 opmetingen van de politieke stabiliteit dezelfde richting uit. Namelijk 118 hetzij 80 % van de 147 gemeenten betrokken in deze studie hebben net dezelfde score geboekt in deze 2 metingen.

De stabiliteitsindex in de samenstelling van het college van burgemeester en schepenen heeft wel de neiging iets hogere scores te vertonen dan de stabiliteitsindex inzake de meerderheidscontrole over het college,

nochtans is de Pearson-(product-moment)-korrelatiecoëfficiënt tussen deze 2 variabelen 0,78 wat dan meteen betekent dat gemeenten die een hoge score hebben op één van deze twee opmetingen wel de neiging zullen hebben ook een hoge waarde te krijgen op de andere. Het moet nochtans ook wel even worden benadrukt dat deze 2 opmetingen van politieke stabiliteit hoogst waarschijnlijk lichtjes de werkelijke mate van onstabiliteit in deze gemeenten onderwaarden. Het gebeurde inderdaad

TABEL III

Verband tussen stabiliteitsindex in de samenstelling van het college en de stabiliteitsindex van de meerderheidscontrole over het college bij 147 Belgische gemeenten

Index van meerderheidscontrole over het college	Index van de stabiliteit in de samenstelling van het college			
	Hoge stabiliteit	Middelmatige stabiliteit	Lage stabiliteit	Totaal
Hoge stabiliteit	77	13	2	92
Middelmatige stabiliteit	1	31	9	41
Lage stabiliteit	0	4	10	14
Totaal	78	48	21	147

in enkele gemeenten dat de initiële coalitie die gevormd werd na een verkiezing verbroken werd en dat er een nieuwe coalitie aan bod kwam. Ongelukkig was er geen systematisch informatie in verband met deze veranderingen beschikbaar in het gebruikte bronnenmateriaal. Aan de andere kant is het niet waarschijnlijk dat deze veranderingen welke over het hoofd werden gezien de resultaten zouden aantasten vermits zulke veranderingen slechts in enkele gemeenten werden geregistreerd die dan ook rechtstreeks werden gekonsulteed. Daarenboven is het ook zo dat zulke veranderingen meest gebeuren in gemeenten die reeds gerangschikt werden als politiek onstabiel gedurende deze tijdspanne van 18 jaar.

Maatstaven van de andere karakteristieken der gemeenten.

De meeste van de andere sociale, economische, ekologische en andere karakteristieken van de gemeente worden geput uit 2 bronnen: de verschillende boekdelen van de volkstelling gehouden in 1960 en delen 1 en 2 van volume 3 van de telling van handel en nijverheid in 1961 gehouden. In de meeste gevallen werden deze gegevens omgeschakeld in percentages of ratios alhoewel ook wel andere bewerkingen werden uitgevoerd op bepaalde ogenblikken. De uitbouw van elke maat wordt telkens uitvoerig beschreven.

De resultaten.

Er wordt verwacht dat in die gemeenten waar de sociale structuur gedifferentieerd, verscheiden en heterogeen is, er een hogere mate van politieke competitie zal zijn en bijgevolg ook een hogere graad van verandering wat betreft de politieke controle : nl. een alterneren van de bewindvoerders in het kollege. Omgekeerd wordt er verwacht dat gemeenten met een homogene ongedifferentieerde en relatief homogene sociale structuur minder competitie voor de politieke macht zullen vertonen en bijgevolg ook meer continuïteit in de politieke controle over het lokaal beleidsorgaan. De redenering is de volgende : een gedifferentieerde en verscheiden sociale structuur is de basis voor een hoge graad van opdeling en konflikt ; hoe hogere de mate van opdeling en konflikt, hoe hoger de graad van politieke competitie en bijgevolg ook hoe groter de kans bestaat dat er verandering komt in de politieke bewindsploeg. Anders gezegd, zoals reeds eerder werd verklaard, werd de sociale structuur beschouwd als een voorafgestelde konditie zowel voor de graad van politieke competitie als voor de graad van politieke stabiliteit, maar ook dat politieke competitie een interveniërend proces uitmaakt tussen de sociale structuur van de gemeente en de mate van politieke stabiliteit.

Eerst en vooral wordt het verband nagekeken tussen de mate van politieke competitie en van politieke stabiliteit ; dan worden 5 aspecten van de sociale structuur bestudeerd waarvan verwacht wordt dat zij zowel de politieke competitie als de politieke stabiliteit beïnvloeden. Deze 5 factoren zijn : structurele differentiatie, bevolkingsaanwas, taalverscheidenheid, industriële diversifikatie en sociale heterogeniteit. Maar vooraleer het verband na te gaan tussen al deze variabelen moet men toch eerst en vooral meer in detail het karakter bekijken van deze maatstaven voor politieke stabiliteit. Een zeker inzicht in de politieke realiteit waaruit deze verschillende meters werden geabstraheerd lijkt wel noodzakelijk.

Er kunnen een stel van veralgemeningen gemaakt worden zowel in verband met de tendenzen inzake lokale politiek als omtrent de samenstelling van het kollege en de controle over het kollege van burgemeester en schepenen in de 147 gemeenten welke in de studie zijn opgenomen en dit voor de gemeenteverkiezingen van 1952, 1958 en 1964. De bespreking hiervan is evenwel niet ekshaustief maar eerder heeft ze de bedoeling een zeker inzicht te geven in de inhoud van de politieke variabelen die verder worden gebruikt. De opmetingen van stabiliteit geven geenszins winst of verlies aan, noch vertellen zij hoe de veranderingen in de politieke macht gebeuren. Daarom ook dan deze deskriptieve gegevens in verband met de gemeentelijke politieke kontekst bij deze drie verkiezingen.

In de eerste plaats was er een algemene proliferatie wat betreft het aantal politieke partijen en lijsten die deelnamen aan de verkiezingen van 1952 tot 1964.

Deze bevinding kwam reeds ter sprake bij de bespreking van tabel I.

Daar deze veralgemening alvast reeds ondersteund wordt bij de bevindingen vermeld in tabel I, is het toch ook nodig bij deze bestadiging te vermelden dat de aanwas geenszins lineair was. Dit betekent dan dat het gemiddeld aantal lijsten die opkwamen bij de gemeenteverkiezingen van 1958 lager was dan in 1952, alhoewel beiden een heel stuk lager zijn dan het gemiddeld aantal lijsten opkomend in de gemeenteverkiezingen van 1964. Nochtans blijft de veralgemening waar en ze geeft ongetwijfeld de algemene versnippering weer van politieke belangen die zowel de nationale verkiezingen van 1968 kenmerkten, als de voorbereiding van de gemeentelijke verkiezingen in 1970.

In de tweede plaats is er een verschuiving waar te nemen van éénpartijkontrolle over het kollege van burgemeester en schepenen naar koalitiëkontrolle toe.

TABEL IV

Vergelijking van gemeenten met éénpartijkontrolle over het kollege en deze met koalitiëkontrolle over het kollege in 1952 en 1964 bij 147 Belgische gemeenten

	Eénpartijkontrolle over het kollege in 1952	Koalitiëkontrolle over het kollege in 1952	Totaal
Eénpartijkontrolle over het kollege in 1964	84	7	91
Koalitiëkontrolle over het kollege in 1964	26	30	56
Totaal	110	37	147

Dat betekent dat er meer koalities waren die de beleidsploeg van de gemeenten kontroleerden in 1964 dan wel in 1952. Inderdaad in 1952 waren er slechts 37 gemeenten die geleid werden door een koalitiëkollege, terwijl in 1964 hun aantal groeide tot 56. Deze verschuiving komt nog duidelijker tot uiting bij het nagaan in tabel IV, hoe van de 110 gemeenten waar een enkele partij de macht uitoefende over het kollege in 1952, er 26 waren hetzij 24 % die in 1964 geleid werden door een koalitië.

Van de 37 gemeenten die een koalitiëkollege hadden in 1952 zijn er 7, hetzij 19 % die omschakelden naar éénpartijkontrolle over het kollege van burgemeester en schepenen. Dat betekent dan dat er een netto-

groei was van 19 gemeenten die gecontroleerd werden door een coalitie gedurende deze 3 verkiezingsperiodes.

Er mag hier best vermoed worden dat deze 2 eerste veralgemeningen met elkander in verband zouden staan. Wat dan meteen met zich brengt dat verondersteld wordt dat de proliferatie van partijen een faktor was die bijdroeg tot de versnippering van de politieke macht van 1952 tot 1964 alhoewel daar later nader op ingegaan wordt.

TABEL V
**Samenstelling van de Kolleges van Burgemeester en Schepenen
 van 147 Belgische gemeenten na de gemeenteverkiezingen van 1952,
 1958 en 1964**

	1952	1958	1964	Netto winst of verlies 1952-1964
Eénpartijkontrolé door :				
CVP - PSC	45	53	42	— 3
PVV - PLP	1	1	2	+ 1
BSP - PSB	56	49	44	— 12
KPB	0	0	0	0
Volksunie	0	0	0	0
Kartels (a)	2	1	1	— 1
Andere lokale lijsten (b)	6	6	2	— 4
Koalities van :				
CVP-PSC en PVB-PLP	6	13	15	+ 9
CVP-PSC en BSP-PSB	3	8	22	+ 19
CVP-PSC en andere lijst	2	4	2	0
BSP-PSB en PVV-PLP	21	4	1	— 20
BSP-PSB en KPB	0	0	1	+ 1
BSP-PSB en andere lijst	1	3	4	+ 3
PVV-PLP en andere lijst	0	0	2	+ 2
Volksunie en andere lijst	0	0	1	+ 1
KPB en andere lijst	0	0	1	+ 1
Twee « andere » lijsten	1	1	2	+ 1
Drie lijsten	3	4	5	+ 2

(a) Er waren socialistisch-liberale kartels in 1952 en 1958, en een PSC-PLP kartel in 1964.

(b) « Andere » verwijst naar andere lijsten dan CVP-PSC, PVV-PLP, BSP-PSB, Volksunie en KPB (kommunist).

In de derde plaats was er een netto-afname van de participatie in de kolleges van burgemeester en schepenen vanwege de socialistische (BSP-PSB) en liberale (PVV-PLP) partijen en ook een netto-groei van de deelname in het bewind over de kolleges van deze 147 gemeenten vanwege de katolieke (CVP-PSC) partij.

Hoewel de resultaten hiervan beter tot uiting komen in tabel VI ligt de basis voor deze veralgemeningen in tabel V besloten.

De samenstelling van de kolleges in 1952, 1958 en 1964 komt dus tot uiting in tabel V en men kan al dadelijk merken dat er een netto-afname

was van 12 gemeenten in dewelke de BSP de enige partij in het kollege was van 1952 tot 1964. Gedurende deze zelfde periode evenwel was er een netto-afname van 3 gemeenten in dewelke de CVP de enige partij aan het bewind was in het kollege, hoewel het klaar moet zijn dat 1958 voor de CVP het hoogtepunt bracht wat betreft het éénpartijbewind over de gemeentelijke beleidsplieg. Er was ook weinig netto verandering in het aantal kolleges waarin de liberalen als enige partij de macht hadden gedurende deze periode. Dit is evenwel nog meer intrigerend wanneer de resultaten worden bekeken in verband met de veranderingen in koalities gedurende deze periode.

TABEL VI

Nettoverandering in éénpartijkontrolé en koalitedeelname voor politieke groepen in 147 Belgische gemeenten van 1952 tot 1964

Politieke groep	1952			1964			Netto-verandering van 1952 tot 1964 (a)		
	Eénpartij-kontrolé	Koalitie	Totaal	Eénpartij-kontrolé	Koalitie	Totaal	Eénpartij-kontrolé	Koalitie	Totaal
Socialisten (BSP-PSB)	56	30	86	44	33	77	- 12	+ 3	- 9
Liberalen (PVV-PLP)	1	32	33	2	21	23	+ 1	- 11	- 10
Katolieken (CVP-PSC)	45	13	58	42	45	87	- 3	+ 32	+ 29
Volksunie	0	0	0	0	1	1	0	+ 1	+ 1
Kommunisten (KP)	0	1	1	0	4	4	0	+ 3	+ 3
Lokale lijsten	6	5	11	2	16	18	- 4	+ 11	+ 7

(a) De netto-verandering is niet helemaal evenwichtig vermits er een groeiend aantal politieke groepen in de kolleges van deze 147 gemeenten vertegenwoordigd zijn in de bestudeerde periode.

Zoals te merken valt in tabel V waren er 21 socialistisch-liberale koalities in 1952, maar slechts één in 1964. Ongetwijfeld waren de koalities van 1952 tussen deze twee partijen geïnspireerd door de koalitie welke deze partijen voerden op nationaal vlak in die periode. De aftakeling van deze koalitie na de verkiezingen van 1958 kreeg haar weerslag op lokaal vlak na diezelfde verkiezingen, door de plotse afname in het aantal koalities tussen deze 2 partijen. En terzelfdertijd moet er genoteerd worden dat er een grote aanwas ontstond van koalities tussen de katolieken en de liberalen tussen 1952 en 1964, nl. van 6 tot 15, en ook tussen de katolieken en de socialisten gedurende deze zelfde periode, nl. van 3 naar 22.

Er is ook nog een tweede manier om dezelfde gegevens te bekijken. Tabel VI namelijk geeft de netto-aanwas of afname van de participatie in de kolleges aan, wat betreft de gemeenten in de studie opgenomen.

Hieruit blijkt duidelijk dat de socialisten in 1952 als enige partij de macht hadden over 56 van de 147 kolleges van burgemeester en schepenen en dat zij ook deelnamen aan koalities in 30 andere gemeenten waarvan er 3 kartels over een totaal van 86. In 1964 dan hadden zij als enige partij de macht in slechts 44 kolleges van de 147 welke hier bestudeerd worden en zij waren betrokken in koalities in nog 33 andere gemeenten, wat een totaal van 77 kolleges geeft in dewelke de socialistische partij deelde in de macht in 1964. Er was dus een netto-afname inzake participatie in 9 kolleges en zoals blijkt uit tabel VI, gaf het verlies van de alleenheerschappij over het kollege van burgemeester en schepenen in 12 gemeenten de doorslag in deze afname.

Zoals te merken valt in tabel V en in tabel VI, was er weinig verandering in het aantal gemeenten waar de liberalen als enige partij het bewind voerden over het college tussen 1952 en 1964 ; er waren er niet meer dan 2 in elk geval. Nochtans moet hier ook aangestipt worden zoals blijkt uit tabel VI dat het aantal koalities in dewelke de liberalen deelden, afnam van 32 in 1952 tot 21 waaronder één kartel, in 1964. Dit betekent dan dat er een netto-afname van participatie in de beleidskolleges van 10 gemeenten voor deze partij waar te nemen is. Bijgevolg verzwakten zowel de liberalen als de socialisten bij deze 3 verkiezingen wat betreft controle over de beleidsorganen.

De afname van de socialisten is vooral toe te schrijven aan het verlies van éénpartijkontrolé over kolleges terwijl de afname van de liberalen toe te schrijven is aan het feit dat zij minder deelnamen aan koalities.

De CVP-PSC nu had een belangrijke aanwas wat betreft haar deelname aan het bewind in de kolleges van burgemeester en schepenen tijdens deze tijdspanne.

Inderdaad van 58 in 1952 brachten zij het in 1964 tot 87 wat een netto-aanwinst betekent van 29. Zoals duidelijk merkbaar is in tabel VI hebben zij hun aanwas te danken aan een vermenigvuldiging van hun participatie in koalities gedurende deze tijdperiode : nl. van 13 tot 45. Gedurende deze zelfde periode evenwel kenden zij een netto-afname van 3 gemeenten waar zij hun alleenheerschappij verloren.

Er moet evenwel worden opgemerkt dat een deel van de omschakelingen naar koalities veroorzaakt was door het verlies van de alleenheerschappij in enkele van de vele gemeenten waarin zij van 1958 tot 1964 als enige partij de macht uitoefenden.

Nog belangrijker is het aan te merken dat de grote aanwas van hun participatie in koalities toe te schrijven is aan de aftakeling van de liberaal-socialistische koalities van 1952. Als nader toegekeken wordt bv. op de 21 liberaal-socialistische koalities van 1952 dan komt klaar tot uiting dat er in 1964, 9 van deze koalities overgeschakeld waren naar

katoliek-socialistische koalities terwijl er 8 veranderd waren in katoliek-liberale koalities. En nochtans was het numeriek mogelijk voor de socialisten en de liberalen een coalitie te vormen in elk van deze 21 gemeenten in 1964, alhoewel een coalitie zich opdrong in 3 van deze gevallen. En wat nog meer belangwekkend is blijkt het feit te zijn dat voor 12 van deze 17 nieuwe koalities waarin de CVP-PSC werd betrokken er voor hen een afname was in de door hen behaalde stemmen in 1952.

Wordt het aantal behaalde stemmen van de CVP in 1952 vergeleken met deze in 1965 en dit voor de 45 gemeenten waar deze partij betrokken was in een coalitie, dan treedt naar voor dat deze partij enig procentueel verlies aan stemmen kende in twee derde van deze gemeenten (7).

Ook de BSP-PSB kende afname in stemmensterkte in veel gemeenten, maar de belangrijke opmerking die hier te maken valt is dat, terwijl én CVP-PSC én BSP-PSB in stemmen afname in vergelijking met de stemmen resp. in 1952 en in 1964 behaald, de CVP-PSC op hetzelfde ogenblik een flinke aanwas kende wat betreft het aantal gemeentelijke koalities waarin ze betrokken werd zelfs met een belangrijke afname in stemmen in de meeste gemeenten.

Tenslotte is er ook nog een bijkomende informatie die de algemene tendens bevestigt als zou de BSP-PSB verliezen en de CVP-PSC winnen wat betreft de politieke controle over de gemeenten in de periode van 1952 tot 1964.

In tabel VII namelijk wordt voor elke partij of lijst het aantal gemeenten aangegeven waar ze respectievelijk bij deze drie verkiezingen de meerderheidscontrole over het kollege van burgemeester en schepenen kregen.

Het valt in de eerste plaats op dat er een netto aanwas van acht gemeenten is in dewelke geen enkele partij of lijst volledig het kollege kontroleerde.

De CVP-PSC kende van 1952 tot en met 1964 een netto aanwas van 10 gemeenten wat betreft de meerderheidscontrole over het kollege, terwijl de BSP-PSB voor dezelfde periode een netto-afname van 17 kolleges telt. Geen verandering in het aantal gemeenten waar de liberalen de meerderheidscontrole over het kollege hadden in die periode, maar er waren er ook niet veel.

(7) Er dient opgemerkt dat dit verwijst naar de vergelijking tussen 1952 en 1964 alleen. In een zeker aantal van deze 45 gemeenten was er een aanwas in het percentage stemmen voor de CVP als 1952 met 1958 wordt vergeleken. Maar dit maakt de situatie nog meer verwonderlijk.

Over dezelfde periode was er een belangrijke aanwas in het aantal kolleges waaraan de CVP-PSC deelnam, niettegenstaande deze partij in vele van deze gemeente haar stemmen zag verminderen in dezelfde tijdsperiode.

Men kan dit verklaren door er op te wijzen dat tal van veranderingen in samenstelling en controle van de kolleges der gemeenten bij deze studie betrokken, het resultaat zijn, niet alleen van veranderingen in partij- of lijststerkte maar ook en misschien meer ingrijpend, van de herwaardering van bondgenootschappen en koalities. Hier wordt later nog op teruggekomen.

TABEL VII

Partij of lijst met meerderheidscontrole over de kolleges van Burgemeester en Schepenen in 147 Belgische gemeenten na de verkiezingen van 1952, 1958 en 1964

Partij of lijst	Verkiezingen 1952	Verkiezingen 1958	Verkiezingen 1964	Winst of verlies
Geen lijst of partij met meerderheidscontrole	14	19	22	+ 8
CVP - PSC	50	63	60	+ 10
PVV - PLP	4	1	4	0
BSP - PSB	70	55	53	- 17
Volksunie	0	0	0	0
KPB	0	0	1	+ 1
Kartels (a)	2	1	1	- 1
Lokale lijsten (b)	7	8	6	- 1

(a) De twee kartels in 1952 en 1958 waren socialist-liberaal; in 1964 werd het kartel door katholieken en liberalen gevormd.

(b) lokale betekent dat deze geen open verband toont met een nationale partij.

Ten vierde en tot slot, was er ook een toename van het aantal gemeenten in dewelke kleinere partijen en lijsten gingen deelnemen aan het bewind tijdens deze periode.

In deze categorie zitten de andere lijsten dan de CVP-PSC, BSP-PSB of PVB-PLP, en wel de Volksunie, de kommunistische lijsten en nog enkele diverse, lokale lijsten.

Zoals blijkt uit tabel VI was er een netto-aanwas van deelname aan kolleges vanweg deze lijsten in de onderzochte gemeenten. De Volksunie had een netto-aanwinst van deelname in 1 gemeente, de kommunisten in 3 gemeenten en de lokale lijsten in 7. Even toch nog aanstippen dat deze gegevens slechts gelden voor de 147 gemeenten van 10.000 inwoners en meer in 1947. Ze maken slechts 6 % uit van de belgische gemeenten, doch wat betreft bevolkingcijfer zijn ze de grootsten.

Het oogmerk hier is niet de veranderingen en hun aard te ontleden met betrekking tot de politieke macht, uitgeoefend in belgische gemeenten van 1952 tot 1964, maar eerder een inzicht te geven in de politieke

kontekst waaruit de opmetingen van politieke competitie en stabiliteit werden geput.

In een poging om een beter inzicht te geven in de opmeting van de stabiliteit van de politieke machtsuitoefening werden twee bijkomende maten uitgewerkt van politieke stabiliteit welke op enigszins andere manier de mate van verandering in de samenstelling van het kollege van deze gemeenten tracht weer te geven.

De eerste meter werd de persoonlijke stabiliteitsindex genoemd van de leden in het kollege van burgemeester en schepenen. Twee punten werden toegekend aan elk lid van het kollege dat na de drie verkiezingen nog zetelde, één punt voor elke persoon die in het kollege zat na twee op elkaar volgende verkiezingen en geen punt voor de personen die slechts éénmaal in het kollege zetelden.

De som van deze scores werd gedeeld door de gemiddelde grootte van het kollege tijdens deze periode.

Normaal kan deze index reiken van 0 tot 2, wat voor 0 beduidt dat niemand van het kollege voor meer dan twee opeenvolgende ambtstermijnen werd verkozen, en voor 2 dat alle leden voor drie termijnen werden verkozen.

Deze opmeting betekent evenwel niet dat iedereen zijn volledige termijn uitdeed, noch dat er geen vervanger in het kollege kwam na de initiale selectie van burgemeester en schepenen. Het zou natuurlijk wenselijk zijn geweest ook dergelijke veranderingen te kunnen registreren, maar de beschikbare gegevens waren niet volledig genoeg om toe te laten deze bijkomende veranderingen in de opmeting te kunnen betrekken.

Het spreidingsgemiddelde is 1,12 en de scores schommelen tussen 0,25 en 2,00.

De tweede maat werd de index van de ambtsduur als lid van het kollege genoemd. Deze index is gewoon het percent van alle zetels in het kollege die bezet worden door dezelfde persoon na elk van deze drie verkiezingen. Ook deze meter registreert geenszins de opeenvolgende veranderingen in het kollege.

Het spreidingsgemiddelde is hier 30 %, wat betekent dat gemiddeld 30 % van de kollegezetels in deze gemeenten bezet waren door dezelfde personen na elk van deze drie verkiezingen. De scores schommelden tussen 0 en 100 %.

Zoals wel degelijk verwacht, vertoont elk van deze maten van persoonlijke stabiliteit een sterke overeenkomst met deze van de politieke stabiliteit.

De persoonlijke stabiliteitsindex vertoont een Pearson-(product-moment)-korrelatiecoëfficiënt van 0,58 met de maat van politieke stabiliteit gemeten aan de samenstelling van het kollege en van 0,53 met

de mate van stabiliteit gemeten aan de meerdeheidskontrolle over het kollege.

De indeks van de persoonlijke levensduur in het kollege heeft een Pearson-(product-moment)-korrelatiekoefficiënt van 0,49 met de eerste maat van politieke stabiliteit en 0,47 met de laatste.

Dit betekent dat de stabiliteit in de samenstelling en de kontrolle van de kolleges van burgemeester en schepenen in de bestudeerde 147 gemeenten samenging met de stabiliteit, vaak over deze drie verkiezingen heen, van dezelfde personen in het kollege.

Tot zover dan de wijze waarop zich machtsverschuivingen voordoen in de kolleges van deze 147 belgische gemeenten en de poging de gebruikte maat voor politieke stabiliteit te valideren.

Deze bespreking heeft slechts de bedoeling een algemeen inzicht te geven in de inhoud van de politieke parameters hier gebruikt, ze heeft geenszins de bedoeling deze veranderingen te verklaren. Dit betekent konkreet dat omwisseling van koalities één van de bijzonderste wijzen was waarop het politiek bewind omsloeg in de gemeenten wat geenszins verklaart welke de sociaal-ekonomische en politieke drijfveren waren die in deze 147 gemeenten zowel aan de basis lagen van de fluktuaties in partijsterkte als van het omwisselen van de politieke koalities.

Het kan bijvoorbeeld best zijn dat als een bepaalde patrij een meerderheid haalde in de gemeenteraad, de vorming van welke koalitie ook zou bemoeilijkt worden.

Maar welke zijn in de gemeenten de strukturele voorwaarden die ertoe bijdragen dat geen enkele partij alleen, op dergelijke macht kan bogen? Welke zijn de faktoren in de sociaal-ekonomische en politieke struktuur van een gemeente welke politieke onderhandeling en kompromis evenals politieke instabiliteit met zich brengen?

Nu even de aandacht voor het meten van de politieke kompetitie en de politieke stabiliteit. Daarna dan wordt het verband nader bekeken tussen de maten van de vijf elementen van de sociale struktuur en deze van de politieke kompetitie en de politieke stabiliteit.

De politieke kompetitie.

Vooreerst één van de meest nabijliggende oorzaken van politieke onstabiliteit, nl. de mate van politieke kompetitie in de gemeente. De redenering bestaat hierin dat gemeenten met een hoge graad van politieke kompetitie ook de grootste politieke onstabiliteit vertonen.

Er werd reeds hogerop gesuggereerd dat twee faktoren tot de politieke onstabiliteit bijdragen over de drie verkiezingsperioden heen :

namelijk het omslaan van partijsterkte van de ene verkiezing naar de andere en de veranderingen in de koalities. Uit deze bestatigingen volgt dat een basisfaktor welke bijdraagt tot de mate van politieke onstabieleit gewoon de graad van kompetitie is waarmee een veelheid van politieke groepen effectief strijden om de macht in het gemeentelijk politiek strijdperk.

Als er slechts één dominerende partij was tijdens deze drie verkiezingsperioden is het evident dat het weinig waarschijnlijk is dat de macht over het gemeentelijk beleidsorgaan in andere handen zou zijn overgegaan. Als er daarentegen een aantal politieke groepen zijn die genoeg politieke macht kunnen opbrengen om te wedijveren voor de beheersing van de gemeentelijke beleidsorganen dan is het hoogst waarschijnlijk dat zulke gemeenten grotere politieke onstabieleit zullen ervaren bij de gemeenteverkiezingen van 1952, 1958 en 1964.

Men kan dus terecht een negatief verband voorspellen tussen elk van de drie parameters van politieke kompetitie en de twee van politieke stabieleit.

Er wordt dus meer politieke stabieleit verwacht zowel gemeten aan de samenstelling als aan de meerderheidskontrolle over het kollege, in de gemeenten die slechts enkele verkiezingslijsten hadden, in de gemeenten die gemiddeld weinig lijsten hadden die ook maar 10 % van de stemmen haalden en in de gemeenten die een koalietiekollege van burgemeester en schepenen hadden bij het begin van de bestudeerde periode van 1952.

Zoals voorzien is er een negatief verband tussen elk van de parameters van de politieke kompetitie en deze van de politieke stabieleit. Dit blijkt uit tabel VI. Nochtans is geen enkele van de korrelatiekoefficienten tussen eensdeels de opmeting welke het aantal lijsten weergeeft die gemiddeld aan deze verkiezingen deelnamen, en anderdeels de twee parameters van de politieke stabieleit, hoog genoeg om statistisch signifikant te zijn. $R = -0,12$ voor de meting van de samenstelling en $-0,15$ voor de meerderheidskontrolle.

Er zijn signifikante korrelatiekoefficienten tussen het gemiddeld aantal lijsten met minstens 10 % van de uitgebrachte stemmen en elk der twee parameters van de politieke stabieleit. Gemeenten met een hoog aantal lijsten met minstens 10 % der stemmen hebben de neiging meer veranderingen te kennen in de partijen of lijsten vertegenwoordigd in het kollege van burgemeester en schepenen bij de verkiezingen van 1952, 1958 en 1964 ($r = -0,27$). Ze vertonen ook meer de neiging veranderingen te kennen in de meerderheidskontrolle over het kollege ($r = -0,27$) gedurende deze zelfde periode.

Gemeenten met een koalietiekollege na de gemeenteverkiezingen van 1952 hadden ook meer de neiging lage politieke stabieleit te kennen bij

de twee volgende verkiezingen. Als het kollege van burgemeester en schepenen uit een koalitie bestond en niet uit afgevaardigen van één partij, dan was het hoogst waarschijnlijk dat het kollege veranderde bij de verkiezingen van 1958 en 1964 ($r = -0,46$).

Als er een koalitiekollege was in 1952, dan was het evenzeer waarschijnlijk dat de partij of lijst die de meerderheidskontrolle had, ook veranderde na deze twee verkiezingen ($r = -0,46$).

Er werd reeds eerder op gewezen dat de factoren aan dewelke de onstabiliteit wordt toegeschreven in de samenstelling en de meerderheidskontrolle over het kollege van deze gemeenten, niet alleen inhielden of er al dan niet stemmenwisseling was, maar ook omschakelingen in de koalities en in het bijzonder van socialistisch-liberale koalities naar koalities van elk van beide met de CVP-ditmaal.

TABEL VIII

Pearson-(product-moment)-korrelatiecoëfficiënt tussen verschillende maatstaven van politieke kompetitie en twee maatstaven van politieke stabiliteit in 147 Belgische gemeenten

Parameters van politieke kompetitie	Meters van politieke stabiliteit	
	Stabiliteitsindex van de samenstelling van het kollege	Stabiliteitsindex van meerderheidskontrolle over het kollege
A. Aantal verkiezingslijsten :		
1. Gemiddeld aantal lijsten in de verkiezingen van 1952, 1958 en 1964	-0,12	-0,15*
2. Gemiddeld aantal lijsten met minstens 10 % der stemmen in 1952, 1958 en 1964	-0,27**	-0,27***
B. Aantal lijsten in het kollege :		
1. Koalitie in het kollege in 1952	-0,46***	-0,46***

* $P < 0,05$.
 ** $P < 0,01$.
 *** $P < 0,001$.

Hieruit zou dan volgen dat gemeenten, met meer dan één lijst vertegenwoordigd in het kollege van 1952, en waar dus minstens twee partijen de macht deelden, ook die zouden zijn welke gekenmerkt worden door een grotere mate van politieke kompetitie en met bijgevolg ook de meeste kans voor veranderingen in de bewindsploeg bij volgende verkiezingen.

Deze redenering wordt gestaafd door de bevindingen in tabel VIII.

De mogelijkheid bestaat vast en zeker dat verschillende politieke processen vooral in grotere gemeenten voorkomen, of nog dat de politieke processen anders zijn in de waalse gemeenten dan wel in de vlaamse. Er kan inderdaad een interactie-effekt zitten in deze gegevens.

Daarom werden elk van de korrelatiecoëfficiënten van tabel VI berekend tussen de 82 gemeenten met in 1968 17.500 inwoners en meer, tussen de gemeenten met in 1968 van 10.000 tot 17.499 inwoners, tussen de 76 vlaamse gemeenten en de 53 waalse gemeenten die in deze studie zitten.

Binnen deze subcategorieën werden dezelfde algemene relaties gevonden als in tabel VIII. Deze resultaten lopen zowat gelijk met een bewerking gemaakt betreffende tabel V en VI. Er werd daar opgemerkt dat de drie traditionele partijen hun koalities omsloegen tussen 1952 en 1964, dat de partners in de liberaal-socialistische koalities elk van zijn kant naar koalities met de CVP overliepen en, doch minder frekwent, met andere doch zwakkere lokale politieke groepen. Het is anders gezegd precies in de gemeenten waar de politieke competitie het sterkst is dat zulke veranderingen meest kans hebben te gebeuren vermits er meer politieke groepen met genoeg zetels in de raad zijn waarmee men kan onderhandelen.

Er is genoeg grond om de hypoteze te stellen dat één van de factoren van politieke onstabieleit gewoonweg de mate is waarin het gemeentelijk politiek strijdveld door wedijver wordt getekend, en bijgevolg door konflikt en opdeling.

Hoe groter de mate van competitie en waarschijnlijk ook de mate van konflikt en opdeling des te groter de mate van verandering in de politieke machtsuitoefening over het gemeentelijk beleidsorgaan, alvast wat betreft de gemeenten in deze studie opgenomen en voor de bestudeerde periode.

Men mag zich evenwel ook afvragen welke factoren de mate van politieke competitie en bijgevolg ook de mate van politieke onstabieleit met zich brengen.

Zoals reeds werd aangestipt wordt van diversiteit, heterogeniteit en differentiatie verwacht dat ze de basisvoorwaarden zijn voor deze fenomenen. Politieke competitie kan beschouwd worden als een tussenliggend proces tussen voorafgaande structurele voorwaarden en daaropvolgende veranderingen of vasthoudendheid in de kontrole over het kollege van burgemeester en schepenen als gemeentelijk beleidsorgaan.

De aandacht gaat nu naar deze voorafliggende « structurele » factoren en hun verband met de parameters van de politieke stabieleit en deze van politieke competitie, namelijk het gemiddeld aantal lijsten met minstens 10 % van de stemmen over deze drie gemeenteverkiezingen.

De structurele differentiatie.

De sociale structuur van de belgische gemeenten verschilt onderling vrij belangrijk wat betreft de graad van verscheidenheid, heterogeniteit

en differentiatie. In sommige gemeenten is de sociale structuur relatief egaal: er zijn namelijk relatief weinig organisaties en groeperingen die de grondslag kunnen zijn voor het ontstaan van verschillende politieke gezindheden en gevoelens. In andere gemeenten daarentegen, zijn een groot stel organisaties en groeperingen, sociale kiemen voor het ontstaan van verschillende politieke gevoelens en tendenzen.

De functie van de politieke partij wordt hier beschouwd als belangengroepering welke de konflikten en opdelingen opvangen en regelen in organisatiestructuren (8). Ze staat ook in voor de ideologische validering van de aktie die zal gevoerd worden (9).

Hieruit volgt dan dat hoe groter de verscheidenheid is in de sociale structuur van een gemeente hoe groter het aantal politieke opvattingen en richtingen en bijgevolg ook hoe groter aantal politieke groepen zal zijn. Om het nog anders te zeggen hoe groter de structurele differentiatie in een gemeente, hoe groter aantal structuren, des te heftiger de politieke wedijver en des te minder politieke stabiliteit.

De meter voor een begrip als structurele differentiatie moet natuurlijk indirect zijn, want er is geen pasklare rechtstreekse maat voor dit begrip. Daarom dan ook deze optie om drie verschillende maten voor structurele differentiatie aan te wenden: nl. het bevolkingscijfer per 31 december 1968 (in gewone logaritmen omgezet); het aantal bedrijven met bezoldigd personeel in de gemeente gevestigd per 31 december 1961 (eveneens omgezet in gewone logaritmen) en de bevolkingsdichtheid (bevolking/km²) per 31 december 1961. Hoe hoger het bevolkingscijfer, des te groter het aantal structuren, dus hogere structurele differentiatie in de gemeente. Hoe meer bedrijven hoe meer organisationele voedingsbodem voor het ontstaan van verschillende politieke drijfveren, belangen, opvattingen en richtingen. Hoe grotere bevolkingsdichtheid tenslotte hoe meer gespecialiseerde instellingen er ontstaan om deze komplekse bevolking te verzorgen. Des te groter dan ook de heterogeniteit.

Elk van deze variabelen geven, hoe indirect ook, de graad van differentiatie aan van de sociale structuur in een gemeente. Verwacht wordt dat elk van deze meters van structurele differentiatie een positief verband zal aanduiden met de parameters van de politieke wedijver en een negatief verband met de metingen van politieke stabiliteit.

(8) ALMOND G. Introduction: *A Functional Approach to Comparative Politics*, in ALMOND G., COLEMAN J.S., *The Politics of Developing Areas*, Princeton N.J., Princeton E.P., *Reformism and Public Politics in American Cities*, in *American Political Science Review*, vol. 61, september 1967, blz. 708.

(9) VAN HASSEL H., *Politics and Public Servants in Belgium*, in *Res Publica*, vol. IX, nr 3, September 1969, blz. 540-541.

De korrelatiecoëfficiënten tussen de structurele differentiatie eensdeels en de politieke factoren anderdeels zitten in tabel IX. Elk van de twaalf verbanden tussen de drie meters voor de structurele differentiatie eensdeels en de tweelingmaten voor politieke competitie en stabiliteit anderdeels verlopen in de verwachte richting. Negen van hen zijn statistisch significant. Meer in het bijzonder waren er in grote gemeenten een groter aantal lijsten die minstens 10 % van de stemmen haalden ($r = 0,14$). Dit is even waar zowel voor gemeenten met veel bedrijven ($r = 0,14$) als voor gemeenten met hoge bevolkingsdichtheid ($r = 0,17$).

Even ook aanstippen dat dezelfde resultaten geboekt worden als men de bevolkingscijfers van 1947 gebruikt.

Daarenboven komen er in 1952 meer koalities voor in het college van burgemeester en schepenen in grote gemeenten ($r = 0,41$), in gemeenten waar veel bedrijven zijn gevestigd ($r = 0,48$) en in gemeenten met hoge bevolkingsdichtheid ($r = 0,37$). Daaruit zou kunnen worden besloten dat hoe groter in een gemeente de structurele differentiatie is, gemeten dan met deze maatstaven, des te hogere graad van politieke competitie.

De meters van de structurele differentiatie staan evenwel ietwat in zwakker verband met de twee meters van de politieke stabiliteit. Toch kan men vaststellen dat er minder dergelijke stabiliteit is in grote gemeenten ($r = -0,16$) die veel bedrijven huisvesten ($r = -0,17$) en met hoge bevolkingsdichtheid ($r = -0,21$). Hetzelfde resultaat met de tweede stabiliteitsmaat in steden met dezelfde karakteristieken: de korrelaties liggen hier tussen $-0,17$ en $-0,23$.

Als even nader gekeken wordt naar deze factoren binnen de vier categorieën van gemeenten: nl. de grote en kleinere gemeenten, de vlaamse en de waalse gemeenten dan valt dadelijk op dat de verbanden dezelfde richting uitlopen als in tabel IX, maar niet alle relaties evenwel statistisch significant zijn. Dit is vooral het geval voor kleinere gemeenten waar enkele verbanden rond het nulpunt liggen. Het feit dat er minder van deze relaties groot genoeg zijn om statistisch significant te zijn is vrij goed te verklaren, want hoe kleiner een steekproef is, hoe hoger een korrelatiecoëfficiënt moet zijn om statistisch significant te zijn. Het moet even worden aangestipt dat niet alleen voor deze tabel maar ook voor de meeste die volgen, de relaties veelal het sterkst uitgesproken zijn in grote en franstalige gemeenten en het zwakst in de kleinere en de nederlandstalige gemeenten. Hieruit kan dan worden besloten dat structurele differentiatie voor zover die hier gemeten is een grotere voedingsbodem geeft voor grotere politieke

kompetitie in de gemeenten, hoewel het verband met politieke onstabiliteit minder klaar is.

De verklaring van deze vaststelling kan zijn dat structurele differentiatie naar politieke wedijver leidt wat dan ook de graad van politieke stabiliteit bepaalt.

TABEL IX

Pearson- (product-moment) -korrelatiecoëfficiënten tussen de parameters van structurele differentiatie en deze van politieke competitie en politieke stabiliteit bij 147 Belgische gemeenten

Meters van structurele differentiatie	Meters van politieke competitie		Meters van de politieke stabiliteit	
	Aantal lijsten met minstens 10 % van de stemmen in 1952-1964	Aanwezigheden van koalitie-kollege in 1952	Stabiliteits-index van de samenstelling van het kollege	Index van éénpartij controle over het kollege
1. Bevolkingscijfer in 1968 (in gewone logaritmen)	0,14	0,41***	— 0,16	— 0,17*
2. Aantal bedrijven met bezoldigd personeel in 1961 (in gewone logaritmen)	0,14	0,48***	— 0,17*	— 0,19*
3. Bevolkingsdichtheid in 1961 (in gewone logaritmen)	0,17*	0,37***	— 31*	— 0,23**

* P < 0,05.

** P < 0,01.

*** P < 0,001.

De gemeentelijke groei.

Hypoteze is dat groeiende gemeenten meer politieke competitie vertonen en minder politieke stabiliteit. Als er netto-aangroei is in het aantal burgers die in een gemeente komen wonen is het hoogst waarschijnlijk dat een boel nieuwe ideeën mee inwijken en dat uiteenlopende politieke opvattingen en strekkingen in de gemeenschap worden ingespoten zodat grotere verscheidenheid in politieke opvattingen, grotere competitie en vandaar grotere politieke onstabiliteit ontstaat. De gemeentelijke groei werd over twee tijdsperioden opgenomen en omgezet in twee groeimeters : (i) een maat voor de recente groei zowel waargenomen in de nettogroei (of afname) van de bevolking van 1961 tot 1968 en (ii) één voor de groei over langere termijn door het opnemen van de nettogroei (of afname) van het bevolkingscijfer van 1947 tot 1968. Niet alle onderzochte gemeenten kenden tijdens deze twee perioden een netto-aangroei in bevolking ; sommigen namen inderdaad af. Bij het uitwerken van deze maat werd bij het juiste groeipcentage (of afnamepercentage)

100 gevoegd (of afgetrokken), wat dan betekent dat de gemeente die 100 heeft geen verandering in bevolkingscijfer vertoont. De gemiddelde waarde van deze maten is resp. 104 voor de groei op korte termijn en 116 op lange termijn.

Resultaten van de meting van de recente groei lopen op van 91 (een afname van 9 % sinds 1961) tot 133 (groei van 33 % van 1961 tot 1968). Resultaten in de tweede meting van de bevolkingsgroei variëren van 81 als laagste tot een waarde van 209. Tegen de verwachtingen in vertonen de gemeenten met groeicijfers over deze twee perioden veeleer minder dan wel meer politieke competitie. Nochtans moet er dadelijk worden aan toegevoegd dat geen van de vier relaties tussen gemeentelijke groei en politieke competitie zeer sterk uitgesproken zijn en dat geen enkele statistisch significant is. Dit ziet men dadelijk in tabel X.

TABEL X

Pearson-(product-moment)-korrelatiecoëfficiënten tussen parameters van gemeentelijke groei en de mate van politieke competitie en politieke stabiliteit in 147 Belgische gemeenten

Meters van gemeentelijke groei	Parameters van de politieke stabiliteit		Parameters van politieke competitie	
	Aantal lijsten met minstens 10 % van de stemmen in 1952-1964	Aanwezigheden van koalitie-kollege in 1952	Stabiliteits-index van de samenstelling van het kollege	Index van één partij controle over het kollege
1. Bevolkingsaanwas : 1961-1968	— 0,11	— 0,11	— 0,19*	— 0,16
2. Bevolkingsaanwas : 1947-1968	— 0,01	— 0,07	— 0,26**	— 0,20*

* P < 0,05.

** P < 0,01.

Dit zelfde verband wordt gevonden als men ze afzonderlijk berekent voor de vier subkategoriën van gemeenten : nl. de kleinere, de grote, de vlaamse en de waalse.

Snel groeiende belgische gemeenten zijn deze welke een groot aantal jongere families huisvesten uit de middenkategoriën van de actieve bevolking en meteen zijn deze gemeenten getekend door een hoge graad van eigen-huisbezit, een hoge verhouding kinderen onder de 16 jaar en een laag percent mensen boven de 65. Deze gemeenten vertonen ook de neiging mensen te huisvesten met hoger onderwijsniveau en met hogere beroepskategorieën dan wel de eerder stabiele of afnemende gemeenten. In Vlaanderen zijn dit eerder de randgemeenten en de grotere verstedelijkte kernen, maar het tegendeel is waar in Wallonië.

Het zou wel eens kunnen dat er minder politieke competitie in zulke gemeenten is omwille van het nog gebonden zitten in het gezin, wat een hoge graad van politiek engagement zou tegenwerken.

Daarentegen mag niet te veel aandacht worden besteed aan deze tegenstelling vermits de overredingskracht van deze verbanden vrij laag is.

Voorzichtigheid is evenwel geboden bij de interpretatie van deze bevindingen vermits zowel de groeimeter als de mate van politieke stabiliteit, zoals voorzien, negatief korreleren.

De meting van de recente bevolkingsaan groei vertoont een korrelatie van $-0,19$ en $-0,16$ met de resp. maten van politieke stabiliteit, terwijl de bevolkingsgroei over de lange termijn, nl. sinds de tweede wereldoorlog, een korrelatie van $-0,26$ met de indeks van de stabiliteit in de samenstelling van het kollege en een korrelatie van $-0,20$ vertoont met de indeks welke de stabiliteit aanduidt van de meerderheidscontrole over het kollege.

De verwachte heterogeniteit en de verscheidenheid die in een gemeente worden ingevoerd samen met een vlotte bevolkingsaan groei, ageren inderdaad tegen politieke stabiliteit in. Het zou natuurlijk de moeite geloond hebben te kunnen beschikken over een direkte maatstaf om te weten of deze groei verwekt werd door immigratie of natuurlijke aanwas. Het is echter zeer waarschijnlijk dat beide factoren speelden. Men kan best veronderstellen dat de meting van migratie alleen, nog sterker verband zou vertonen met de meters van politieke stabiliteit.

De bevindingen waarover sprake hier, kloppen voor de vier subkategorieën van gemeenten, al is het verband in vele gevallen iets minder. Men mag wel besluiten dat hoewel bevolkingsgroei weinig de graad van politieke competitie raakt, hij sterk de politieke stabiliteit beïnvloedt.

De taaldiversiteit.

Het hoofdthema van dit deel is dat elementen in de sociale structuur van de gemeenten die de grond zijn voor opdeling en konflikt, ook zouden bijdragen tot politieke competitie en vandaar ook aanleiding geven tot een grotere onstabiliteit in de politiek controle over het beleidsorgaan van de gemeente. In de belgische kontekst is het ingekanderd taalkonflikt zonder twijfel een diepe bron van politieke wedijver en opdeling. Men kan dus verwachten dat gemeenten met vrij belangrijke percentages van beide taalgroepen grotere politieke wedijver en instabiliteit vertonen zoals die eerder reeds werden opgemeten.

Vermits de vrijwel homogene taalgebieden vastomlijnd zijn, op de tweetalige brusselse agglomeratie en enkele betwiste gebieden na langs

de taalgrens die door de eeuwen heen vrij stabiel bleef, werd de officiële opdeling in taalgebieden gebruikt als maatstaf voor kulturele en taalverschillen op gemeentelijk vlak (10).

Op grond hiervan werd aan alle gemeenten in de brusselse agglomeratie de waarde 1 toegekend en aan alle andere nul. Dadelijk dient voor kontaminatiegevaar gewaarschuwd vermits precies deze gemeenten behoren tot een kompleks en veranderend hoofdstedelijk milieu. Er wordt ook in het midden gelaten dat er nog andere gemeenten elders in tweetalige richting zouden zijn geëvolueerd, vermits er geen talentellingen worden gehouden en het socialisatieproces, behalve misschien nog in de brusselse periferie, in de andere richting werkt.

In tabel XI zijn de gemiddelden uitgetekend voor de politieke competitie per taalgebied: nl. 76 vlaamse, 53 waalse en 18 gemeenten uit het brusselse (11).

TABEL XI

Gemiddelden van de verschillende metingen van politieke competitie per taalgebied voor 147 Belgische gemeenten

Maten van politieke competitie	Vlaams N = 76	Waal N = 53	Tweetalig N = 18	Alle gemeenten N = 147
Gemiddeld aantal lijsten met minstens 10 % der stemmen in 1952	2,71	3,11	3,06	2,90
Gemiddeld aantal lijsten met minstens 10 % der stemmen in 1958	2,68	2,68	3,06	2,73
Gemiddeld aantal lijsten met minstens 10 % der stemmen in 1964	3,17	3,26	3,06	3,19
Gemiddeld aantal lijsten met minstens 10 % der stemmen in 1952, 1958 en 1964	2,85	3,02	3,06	2,94
Gemiddeld aantal lijsten in 1952 vertegenwoordigd in de raad	1,29	1,15	1,56	1,27

Voor drie van de vijf parameters voor politieke competitie in tabel XI, hebben de tweetalige gemeenten, uit het brusselse dus, de hoogste competitie graad. Dit betekent dan dat ze het hoogst aantal lijsten hadden die minstens 10 % haalden bij de verkiezingen in 1958 en voor de gemiddelden van deze verkiezingsjaren.

Voor de andere parameter voor politieke competitie, hadden deze gemeenten een groter aantal lijsten vertegenwoordigd in het kollege van

(10) Cf lijsten in HOUET A., CLEEREN R., *Modern Woordenboek der Belgische Gemeenten*, Brussel, Imp. Dewarichit, 1968, blz. 67-80.

(11) Ganshoren haalde in 1947 de 10.000 inwoners niet: vandaar slechts 18 Brusselse gemeenten in deze studie.

1952 dan de waalse of vlaamse gemeenten. Deze tweetalige gemeenten hadden gemiddeld 1,56 lijsten in het kollege terwijl vlaamse en waalse gemeenten slechts een gemiddelde hadden van resp. 1,29 en 1,15 lijsten.

Kijkend naar de stabiliteit in de samenstelling van het kollege van burgemeester en schepenen in elk taalgebied, zien we voor 50 %, van de vlaamse gemeenten een hoge stabiliteit, voor 62 % van de waalse en voor 39 % van de tweetalige gemeenten. De tweetalige gemeenten hebben daarenboven de laagste stabiliteitsgraad wat de kontrolerende meerderheid over het kollege betreft. Slechts 44 % van deze 18 tweetalige gemeenten vertoonden geen veranderingen in kontrolerende meerderheid over het kollege van 1952 tot 1964 tegenover 56 % van de vlaamse en 72 % van de waalse gemeenten.

In tabel XII dan het verband tussen eensdeels de faktor die het tweetalig karakter van een gemeente weergeeft en anderdeels de politieke kompetitie en stabiliteit.

TABEL XII

Pearson- (product-moment)-korrelatiecoëfficiënten tussen het gemeentelijk taalstatuut en de mate van politieke kompetitie en van politieke stabiliteit voor 147 Belgische gemeenten

Maatstaf voor taaldiversiteit	Indeks van politieke stabiliteit		Stabiliteits- index van politieke kompetitie	
	Aantal lijsten met minstens 10 % van de stemmen in 1952-1964	Aanwezigheid van koalitiëkolleges in 1952	Indeks van de samenstelling van het kollege	Indeks van éénpartij-kontrole over het kollege
Al dan niet tweetalige gemeente	0,10	0,26**	— 0,14	— 0,24

** P < 0,01.

De bevindingen worden uitgedrukt in Pearson-(product-moment)-korrelatiecoëfficiënt daar ze naderhand zullen worden gebruikt voor multiple regressie-analyse.

Zoals blijkt uit tabel XII en zoals hierboven aangestipt, is er positief verband tussen het feit tweetalige gemeente te zijn en de twee parameters van politieke stabiliteit, al is er het sterkste verband met het feit dat er een koalitiëkollege is in 1952 ($r = 0,26$). Er is ook een negatief verband met de twee parameters van politieke stabiliteit, maar er valt ook dadelijk aan te merken dat het tweetalige karakter een veel nauwer verband vertoont met de graad van stabiliteit van de meerderheid over het kollege ($r = -0,24$) dan met veranderingsgraad van partijen of lijsten

in het kollege vertegenwoordigd ($r = -0,14$). Er is met andere woorden in deze tweekollegige gemeenten een grotere veranderingsgraad waar te nemen in partij of lijst die de meerderheid heeft in het kollege dan wel in de partijen of lijsten in het kollege vertegenwoordigd. Hieruit kan men besluiten dat er wel degelijk iets te zeggen is voor de hypothese dat de taaldiversiteit een aanleiding geeft zowel voor grotere politieke competitie als voor minder politieke stabiliteit.

De industriële diversifikatie.

In de voorafgaande paragrafen werd de verscheidenheid bekeken voortvloeiend uit de structurele diversifikatie, bevolkingsaanwas en taalverschillen in hun weerslag op politieke competitie en stabiliteit. Nu komt de diversiteit in het brandpunt welke ontspringt aan de economische uitbouw van de gemeente. De economische bedrijvigheid van sommige gemeenten is samengetrokken rond amper één of twee industrietakken, terwijl in andere gemeenten de mankracht gespreid ligt over een waaier van nijverheidssectoren.

Verwacht wordt dat gemeenten met een hoge spreidingsgraad van de mankracht over verschillende industriële sectoren ook grotere politieke competitie evenals grotere politieke onstabieliteit zullen vertonen. De redenering is analoog met de voorgaande. Het is namelijk best mogelijk dat uiteenlopende politieke belangen ontstaan in de verschillende nijverheidstakken van de gemeenschap.

De economische en politieke belangen ontstaan uit de ekstraktieve sektor bijvoorbeeld, moeten logischerwijs wel verschillen van deze gegroeid uit de bank- en verzekeringswereld. Hoe omvangrijker de elementen zijn van de mankracht in een gemeente tewerkgesteld in al de verschillende nijverheidstakken, hoe meer waarschijnlijk dat een veelheid van politieke belangen, gezindheden en richtingen zal worden verwekt. Men mag dus verwachten dat gemeenten met een hoge graad van industriële diversifikatie een hoge graad van politieke competitie zullen hebben. Zulke gemeenten zouden ook minder stabiele politieke systemen moeten hebben dan de gemeenten waar de mankracht gekonsentreerd zit in één of slechts enkele sectoren.

Twee indeksen van industriële diversifikatie worden gebruikt: de eerste is gestoeld op het aantal arbeiders in de gemeente wonend en werkend in de negen nijverheidssectoren (12).

(12) Deze negen sectoren zijn: landbouw en visserij; ekstraktieve nijverheid, verwerkende nijverheid; bouw; elektriciteit, gas en water; handel; banken, verzekeringen en immobiliën; vervoer, opslag en verkeer en tenslotte de dienstensektor.

De tweede maat berust op de mankracht in de gemeente tewerkgesteld doch er niet noodzakelijk wonend. Voor deze meting worden vijftien industriële categorieën gebruikt (13).

Deze maatstaven van industriële diversifikatie worden volgens de volgende formule berekend :

$$I.D. = 1 - \frac{x^2}{(x)^2}$$

waarbij I.D. de industriële diversifikatie is en x het aantal mensen in elk van de sectoren van de gemeentelijke economie, of nu de negen tewerkstellingscategorieën van de verblijfplaats der werknemers worden gebruikt of de vijftien voor de situering van de werkplaats (14).

Deze maat kan logisch variëren van 0 tot 1,00. Een score van 0 zal geboekt worden in een gemeente waar de totale mankracht in slechts één sektor gekonsentreerd zit. Het halen van 1,00 zou gebeuren in een gemeente waar de mankracht evenredig gespreid zou zitten over alle industriële sectoren.

De gemiddelde indeks van de industriële diversifikatie volgens de woonplaats is 0,7297, deze indeks loopt voor de 147 gemeenten in de studie betrokken, op van 0,5456 tot 0,8148. De gemiddelde van de tweede indeks van industriële diversifikatie volgens aard van tewerkstelling is 0,79 en hij varieert tussen 0,3533 en 0,906. Deze twee verschillende maten werden gebruikt daar het mogelijk is dat de resultaten stoelend op de maatstaf van industriële diversifikatie volgens de werknemers in de gemeente gehuisvest, verschillend kan zijn van deze steunend op de werknemers in de gemeente tewerkgesteld. In feite zijn er ietwat grotere extremen in de meting gestoeld op het tewerkstellingsoord, zoals trouwens valt te onderkennen in de gemiddelden en de spreiding van deze twee variabelen.

Verwacht wordt dat gemeenten met hoge industriële diversifikatie de neiging hebben een grotere politieke competitiegraad en minder

(13) Deze vijftien categorieën zijn : nl. ekstraktieve nijverheid ; voeding en drank ; tekstiel ; schoenen en kleding ; staal en staalverwerking ; bouw ; andere nijverheidstakken ; vervoer, opslag en verkeer ; groothandel ; banken, verzekeringen en andere diensten ; detailhandel in voeding, materiaal en andere ; horecabedrijven. Deze informatie komt uit de Handels- en nijverheidstelling van 1961.

(14) Deze maat werd door GIBBS J.P. en MARTIN W.T. ontwikkeld in hun artikel *Urbanization, Technology and the Division of Labor: International Patterns*, in *American Sociological Review*, 27, oct. 1962, blz. 669. Ze werd ook gebruikt in LABOVITZ S.I. en GIBBS J.P., *Urbanization, Technology and the Division of Labor: Further Evidence*, in *Pacific Sociological Review*, 7, Fall, 1964, blz. 5-6 en in GIBBS J.P. en BROWNING H.L., *The Division of Labor, Technology and the Organization of Production in Twelve Countries*, in *American Sociological Review*, 31, February 1966, blz. 81-92. Daarenboven werd ze gebruikt voor het meten van de arbeidsverdeling in bedrijven door RUSHING W.A., *The Effects of Industry Size and Division of Labor on Administration*, in *Administrative Science Quarterly*, 12, September, 1967, blz. 271-295.

politieke stabiliteit te vertonen. De verwachtingen zijn met andere woorden voor positieve korrelaties tussen de industriële diversifikatie en de politieke kompetitie en negatieve tussen industriële diversifikatie en politieke stabiliteit.

Uit tabel XIII blijkt wel enige confirmatie van deze hypoteze maar er moet worden opgemerkt dat de sterkste relatie deze is met de tweede industriële diversifikatie-indeks, stoelend op de mankracht in de gemeente tewerkgesteld.

TABEL XIII

Pearson (product-moment) korrelatiecoëfficiënt tussen de mate van industriële diversiteit en van politieke kompetitie en stabiliteit voor 147 Belgische gemeenten

Maat voor industriële diversifikatie	Indeks van politieke kompetitie		Indeks van politieke stabiliteit	
	Aantal lijstens met minstens 10 % van de stemmen in 1952-1964	Aanwezig- heid van koali- tie kolleges in 1952	Stabiliteits- indeks van de samenstel- ling van het kollege	Indeks van éénpartij- kontrolé over het kollege
Indeks van industriële diversiteit volgens woningplaats der werknemers	0,04	0,06	—0,05	—0,10
Indeks van industriële diversiteit volgens plaats van tewerkstelling	0,02	0,28***	—0,19*	—0,21**
Percent mankracht in verwekende nij- verheid	—0,13	—0,28**	0,18*	0,24**
Percent mankracht in dienstensektor	0,23**	0,38***	—0,22**	—0,34***

* P < 0,05.
** P < 0,01.
*** P < 0,001.

Daar waar er geen verband te onderkennen valt tussen deze tweede kompleksiteitsmeting en het gemiddelde aantal lijsten welke minstens 10 % van de stemmen kregen tijdens de gemeenteverkiezingen van 1952, 1958, en 1964 ($r = 0,02$), is er wel een sterk verband tussen een koalitiëkollege van burgemeester en schepenen in 1952 en deze diversifikatiemeter ($r = 0,28$). Het verband tussen eensdeels de eerste maat van industriële diversifikatie, gestoeld op de mankracht in de gemeente wonend, en niet noodzakelijk er werkend, en anderdeels de politieke kompetitie, is zeer zwak.

Er is ook een negatief verband tussen de tweede maat van industriële diversifikatie en de beide meters voor politieke stabiliteit ($r = -0,19$ en $-0,21$) wat dan meteen betekent dat gemeenten met grotere industriële diversifikatie minder stabiliteit vertonen in de partijen of de lijsten in het kollege van burgemeester en schepenen vertegenwoordigd bij minder stabiliteit van de meerderheid in het kollege.

De parameter van industriële diversifikatie berekend met gegevens omtrent de mankracht in de gemeente wonend, vertoont weinig of geen verband met de metingen van politieke stabiliteit, al dient toch ook gezegd dat ze beide wel de verwachte richting uitgaan.

Over het algemeen is er enige konfirmatie van de hypothese en dan zeker met de meting van de industriële diversifikatie, steunend op de tewerkstelling in de gemeente zelf en niet zozeer met deze gestoeld op de mankracht in de gemeente wonend.

Deze tweede maatstaf van industriële diversifikatie geeft een betere afstraling van de institutionele diversifikatie van een gemeente, terwijl de eerste de diversiteit van de inwoners tekent wat betreft hun economische bedrijvigheid.

Hieruit kan men dan afleiden dat de maatstaf voor industriële diversifikatie gestoeld op de mankracht en dan ook op de bedrijven in de gemeenten gevestigd een betere weergave inhoudt van de mate waarin er in een gemeente diversifikatie van bedrijven is.

In tabel XIII zit ook het verband uitgetekend tussen de politieke parameters en twee specifieke sectoren: diensten en verwerkende nijverheid. Is de verwerkende sektor in een gemeente sterk ontwikkeld dan is er een neiging dat de industriële diversifikatie klein is ($r = -0,77$ en $-0,31$ voor resp. de I.D. volgens verblijf der werknemers en de I.D. volgens de vestigingsplaats van de industrie).

Is er een grote verhouding werknemers bedrijvig in de dienstverwerkende sektor in een gemeente dan vertoont deze de neiging een hoge industriële diversifikatie te vertonen ($r = 0,36$ en $0,37$ voor de resp. parameters van de I.D.). Hieruit volgt dan dat vermits gemeenten met een grote proportie mankracht, actief in de verwerkende nijverheid, minder industriële diversifikatie vertonen, ze ook minder politieke competitie en grotere politieke stabiliteit zullen kennen. En er mag dan evenzeer verwacht worden dat gemeenten met een hoge verhouding mankracht in de dienstensektor meer politieke competitie en minder politieke stabiliteit kennen.

Met slechts één uitzondering, worden deze verwachtingen inderdaad ingelost door de bevindingen van tabel XIII. Gemeenten met veel tewerkgestelden in de dienstensektor, in de meer gediversifieerde gemeenten dus, is er een hoger gemiddeld aantal lijsten of partijen met minstens 10 % van de stemmen ($r = 0,23$), is er de neiging eerder een coalitie te hebben in het kollege van burgemeester en schepenen van 1952 ($r = 0,38$) is er minder stabiliteit in de samenstelling van dit kollege ($r = -0,24$) en minder stabiliteit wat betreft de partij die het kollege controleert ($r = -0,34$).

Gemeenten met de klemtoon op verwerkende nijverheid hebben minder lijsten die minstens 10 % der stemmen haalden in de periode 1952-1964 ($r = -0,13$), vertoonden veeleer de neiging één partij in het kollege van burgemeester en schepenen te hebben, minder koalities aan het bewind ($r = -0,28$), grotere stabiliteit in de samenstelling van dit kollege ($r = 0,18$) en het meerderheidsbewind over dit kollege ($r = 0,24$). Met slechts twee uitzonderingen is elk van deze relaties zeker statistisch signifikant. Wat dan meteen betekent dat in de belgische situatie gemeenten met veel verwerkende nijverheid minder politieke wedijver vertonen. Net het tegenstelde met de Verenigde Staten waar de politieke competitie precies het sterkst is in steden met een sterk ontwikkelde verwerkende nijverheid. Zo vond Cutright daar dat steden met een hoog aantal verwerkende industriën de neiging vertonen partijgeoriënteerde verkiezingen te hebben in tegenstelling met deze met een laag aantal verwerkende nijverheid (15).

Als verklaring: in sommige steden in de VSA mogen de partijen zich openlijk bekennen in de lokale verkiezingen, maar de meerderheid van de steden hebben niet-partijgeoriënteerde verkiezingen, ze verbieden namelijk dat partijen zich als dusdanig zouden adverteren.

Hoewel Cutright dit niet zegt, is dit verschil waarschijnlijk het gevolg van het uiteenlopend industrialisatieproces in Europa en dan vooral in België vergeleken met de Verenigde Staten.

De arbeidskrachten voor de industrialisatie van de VSA werden eerst betrokken uit Noord- en West-Europa en dan uit Zuid- en Oost-Europa. Resultaat hiervan is dat gemeenten met verwerkende nijverheid de smeltkroes waren met als gevolg dat deze gemeenten vandaag de dag nog steeds een hoge graad van etnische diversifikatie vertonen. Vandaar dat de politieke macht in de centra van de VSA met veel verwerkende nijverheid sterk gespreid ligt en er ook een hoge diversifikatie, opdeling en politieke competitie is, wat dan zowat het tegengestelde is in België. Of speelt hier de politiek-socialiserende rol van de belgische vakbonden determinerend?

Er mag genoteerd worden dat wanneer het verband gelegd wordt tussen de verschillende parameters van eensdeels de economische diversifikatie en anderdeels politieke competitie en stabiliteit, ditmaal voor elk der subcategorieën der gemeenten, nl. kleinere, grote, waalse en vlaamse, de resultaten op enkele uitzonderingen na dezelfde richting uitlopen. Wat de grootte der relaties betreft, is er een sterker verband waar te nemen in de grote en de waalse gemeenten wat echter

(15) CUTRIGHT P., *Nonpartisan Electoral Systems in American Cities*, in *Comparative Studies in Society and History*, 5, January 1963, blz. 202-226.

wordt gemilderd bij de kleinere en de vlaamse gemeenten. Spijt deze kenschets, is het besluit zeker te verantwoorden dat er een hogere graad van politieke competitie en minder politieke stabiliteit bestaat in gemeenten met een hoge graad van industriële diversifikatie.

De sociale heterogeniteit.

Het laatste facet van de sociale structuur hier in ogeschouw te nemen is de graad van sociale heterogeniteit, wat de mate is waarin een breed genomen middenklas aanwezig is in de gemeente.

Is er in een gemeente een hoog percentage personen van de middenkategorieën aanwezig dan mag men verwachten een bredere waaier politieke opinies en gezindheden te vinden dan wel in een gemeente met overwegend arbeidersbevolking. Daarenboven zouden burgers met hogere opleiding en status, eerder beter geïnformeerd zijn en geneigd meer actief aan de politiek deel te nemen dan wel arbeiders (16).

Crain en Rosenthal beweren dat er meer participatie in de lokale politiek zou zijn vanwege de hogere klassen in gemeenten met standing, doch minder in de andere met als gevolg dat de eerste gemeenten verlamd zullen worden door konflikt en opdeling, minder geneigd zullen zijn kontroversiële programma's te starten, bijgevolg minder innovatief te zijn en ook een minder stabiele beleidsploeg te zullen hebben (17). Deze laatste veronderstelling is hier het belangrijkste, vermits verwacht wordt een hogere graad van politieke competitie te vinden in gemeenten van hoger allooi en bijgevolg een groter verloop in politiek leiderschap.

Twee verschillende soorten gegevens worden gebruikt om de mate te meten waarin een gemeente een hogere status heeft en vandaar sociaal meer heterogeen, namelijk: informatie omtrent het onderwijsniveau van de inwoners en omtrent de beroepskategorieën van de mankracht in de gemeente, beide te halen uit de Volkstelling van 1961. Uit deze bron werden drie maatstaven berekend voor het onderwijsniveau en twee voor de beroepsstructuur. Het was nodig een aantal verschillende meters voor elke dimensie uit te werken vermits er problemen bestaan inzake de beschikbaarheid der gegevens. In het bijzonder werd er gepoogd een maat voor het onderwijsniveau van alle volwassenen te vinden. De enige beschikbare informatie is evenwel het peil van het

(16) LANE R.E., *Political Life*, Glencoe Illinois, Free Press, 1959, blz. 220-234.

(17) CRAIN R.L., ROSENTHAL D.B., *Community Status as a Dimension of Local Decision-Making*, in *American Sociological Review*, 32, December 1967, blz. 970-984.

doorgelopen onderwijs voor alle personen vanaf 14 jaar en ouder die hun opleiding hebben beëindigd. Met andere woorden, personen van 14 en ouder die nog niet klaar zijn met hun studies vallen door de mazen terwijl personen van dezelfde leeftijdsgroepen die het studeren opgaven onderweg, wel meegerekend zijn.

Dit heeft dan als gevolg dat het onderwijsniveau in gemeenten met een grote verhouding van na 14 jaar voortstuderende jeugd onderschat wordt. Het onderwijsniveau van de gemeente met overwegende bevolking uit de middenkategorieën wordt aldus onderschat. Daarom dan ook een meter voor de mate waarin die jeugd voortstudeert. Er werd een ratio uitgewerkt van de jongelui vanaf 11 jaar afgezet tegen de bevolking tussen 14 en 19 jaar oud (18).

Er werden drie meters van onderwijsniveau uitgebouwd :

a) De mate waarin er een laag onderwijsniveau voorkomt uitgedrukt in het percentage mensen vanaf 14 jaar en ouder die slechts lagere school liepen.

b) De mate waarin er een hoger onderwijsniveau aanwezig is uitgedrukt in het percentage mensen van 14 jaar en ouder die een diploma van middelbaar onderwijs of hoger onderwijs hebben.

c) De mate waarin een hoog onderwijsniveau aanwezig is bij de jeugd uitgedrukt in een ratio van de personen van 11 jaar en meer nog steeds op school, afgezet ten aanzien van de bevolking van 10 tot 19 jaar oud.

Het is wel degelijk revelerend even de gemiddelden van deze distributie nader te bekijken. Het gemiddeld percentage met laag onderwijsniveau in deze 147 belgische gemeenten is 67 % en het gemiddeld percentage met hoog onderwijsniveau is slechts 9 %. Het percentage mensen met universiteitsdiploma werd hierbij niet ingerekend vermits de gemiddelde voor de gemeenten slechts 2 % bedroeg. De gemiddelde van de ratio van de schoolgangers van 11 jaar en ouder op de bevolking van 10 tot 19 jaar is 68 %.

Daarenboven werden twee maten gekonstrueerd omtrent de beroepsstatus :

(18) Dit ook is niet de meest gewenste meter voor de mate waarin de jeugd voortstudeert vermits het wenselijk zou geweest zijn dat de noemer een ander deel zou zijn van de teller van deze ratio, wat onmogelijk was gezien de beschikbare gegevens van de telling.

a) Het percent van de actieve bevolking in de gemeente wonend met inbegrip van helpers, werklozen en militairen, afgezet t.a.v. het percent hoge statusberoepen als, vrije beroepen, bedrijfsleiders onder kontrakt, kaderpersoneel, ondernemers, priesters, professoren, officieren en dergelijke.

b) Het percentage van de actieve bevolking in de gemeente wonend met lagere beroepsstatus, zoals arbeiders en helpers. Het gemiddeld percentage mensen met hogere statusberoepen in de bestudeerde gemeenten is 21 % en 49 % voor lagere statusberoepen.

Lagere bedienden, die ergens een tussenliggend beroep uitoefenen zitten hier niet in, maar men kan best hun gewicht aflezen van de som van de hier aangegeven metingen van de beroepsstatus.

Hypoteze is nu dat hoe hoger de graad van sociale heterogeniteit is in een gemeente uitgedrukt in hogere onderwijs- en statusniveaus, des te hoger de politieke competitiegraad zal zijn en des te lager de mate van politieke stabiliteit.

Elk van de twaalf verbanden in tabel XIV zijn zoals voorzien. Ze zijn daarenboven statistisch significant. Gemeenten met een hoog onderwijsniveau, nl. met een hoog percentage personen met middelbaar diploma en hoger, vertonen een hoge mate van politieke competitie, ze hebben namelijk meer lijsten met minstens 10 % van de stemmen in 1952, 1958 en 1964, evenals minder lijsten in het kollege van burgemeester en schepenen vertegenwoordigd in 1952 ($r = 0,25$, resp. $0,31$). Ze hebben ook minder stabiliteit in de samenstelling van het kollege ($r = -0,32$) en minder stabiliteit in de kontrollerende meerderheid over het kollege ($r = -0,38$). De tweede meting van onderwijsniveau nl. de ratio van personen van 11 jaar en ouder nog op school, afgezet tegenover de bevolking tussen 10 en 19 jaar oud, geeft dezelfde resultaten.

Gemeenten daarentegen met meer mensen met lager onderwijsniveau hebben minder politieke competitie en meer politieke stabiliteit.

Met de meting van de beroepsstatus krijgt men hetzelfde resultaat. Gemeenten met een hoge proportie mensen met hogere beroepsstatus vertonen inderdaad meer politieke competitie ($r = 0,20$ en $0,29$ voor de twee maten), meer verandering in partijen of lijsten in het kollege na de verkiezingen van 1952, 1958 en 1964 ($r = -0,25$) en een hogere verandingsgraad in de partij of lijst die het kollege controleert tijdens deze tijdspanne ($r = -0,27$).

Gemeenten waar veel arbeiders wonen daarentegen vertonen de neiging minder politieke competitie te vertonen en hogere politieke stabiliteit zoals duidelijk uit tabel XIV blijkt.

Voor de vier subcategorieën gemeenten geeft dit, dat slechts in enkele van de 80 relaties de richting van het verband werd omgekeerd en dan slechts voor kleine gemeenten. Zoals eerder reeds opgemerkt lag het verband sterker voor de grotere en de waalse gemeenten, maar zwakker bij de kleine en de vlaamse gemeenten.

Men kan besluiten dat er genoegzaam evidentie is om de hypothese te kunnen bevestigen dat gemeenten met een bevolking uit de middenklassen een hogere mate van politieke competitie vertonen en minder

TABEL XIV

Pearson- (product-moment) -korrelatiecoëfficiënten tussen metingen van sociale heterogeniteit en van politieke competitie en stabiliteit in 147 Belgische gemeenten

Meters van sociale heterogeniteit	Meters van politieke competitie		Meters van politieke stabiliteit	
	Aantal lijsten met minstens 10 % van de stemmen in 1952-1964	Aanwezigheden van koalitie-kollege in 1952	Stabiliteits-index van de samenstelling van het kollege	Index van éénpartij-kontrolle over het kollege
A. Onderwijs.				
1. Percent personen van 14 jaar of ouder met lager onderwijs	— 0,20***	— 0,33***	0,36***	0,42***
2. Percent personen van 14 jaar of ouder met middelbaar diploma of hoger . .	0,25**	0,31***	— 0,32***	— 0,38***
3. Ratio van personen van 11 jaar of meer nog op school t.a.v. de bevolking van 10 tot 19 jaar	0,30***	0,29***	— 0,28***	— 0,32***
B. Beroep.				
1. Percent actieve bevolking met lage beroepsstatus . .	— 0,23**	— 0,34***	0,29***	0,37***
2. Percent actieve bevolking met hoge beroepsstatus . .	0,20*	0,29***	— 0,25**	— 0,27***

* P < 0,05.
 ** P < 0,01.
 *** P < 0,001.

politieke stabiliteit vergeleken bij overwegend arbeidersgemeenten. Men kan dit verklaren door het feit dat een groter aantal politieke gezindheden en gevoelens in de middenklasgemeenten leven vermits deze in doorsnee meer volk hebben dat goed geïnformeerd is, met heterogene politieke oriëntaties en politiek meer actief. Gevolg hiervan is een verhoogde politieke polsslage en een groter verloop van mensen in het kollege.

Hiergegenover komt evenwel te staan dat in overwegend arbeidersgemeenten de bevolking meer gesocialiseerd wordt en gekanaliseerd in politieke en parapolitieke organisaties die best gedeeltelijk ook de eerste

politieke competitie « binnenhuis » opvangen en zo in de raden en kolleges een vrij stabiel beeld ophangen ook mede door een oligarchiseringstendens (19).

Tot hertoe werden de relaties stuk per stuk bekeken alsof ze volledig los stonden van elkaar. In werkelijkheid is dit niet zo. Zo vertonen de gemeenten met een hoge verhouding mensen in de verwerkende nijverheid tewergesteld, de neiging ook een hoog percentage personen te huisvesten met lager onderwijsniveau en beroepsstatus. Gemeenten daarentegen met veel diensten of gemeenten met hoge industriële diversifikatiegraad huisvesten meer mensen uit de middenklassen. De grotere steden hebben ook proportioneel meer mensen van deze soort dan wel de kleinere gemeenten. Het is dus best mogelijk dat veel van de besproken verbanden niet onafhankelijk staan t.a.v. de metingen van de politieke stabiliteit en competitie, maar dat ze toevallig te voorschijn komen omdat één van deze variabelen ook verband houdt met ergens een andere faktor die ook sterk verband houdt met deze politieke verschijnselen.

Het is interessant te trachten deze factoren die in onafhankelijk verband staan met deze politieke fenomenen te situeren. Zodoende krijgt men alleen deze factoren die uniek zijn voor de prediktie van de politieke competitie en de politieke stabiliteit. Het volgend deel brengt dan multiple regressie-analyse om deze factoren te kunnen situeren.

De multiple regressie-analyse.

Technieken met multivariaties zijn hier bijzonder behulpzaam vermits het geenszins klaar is welke van de vele variabelen nu werkelijk doorslaggevend zijn in de verklaring van de politieke competitie en stabiliteit. Eén van deze technieken de multiple regressie-analyse wordt hier gebruikt. De resultaten van meer dergelijke analyses worden hier naar voor gebracht ; twee in tabel XV, waarin zeven variabelen welke de aspecten van de sociale structuur verklanken van de gemeenten, gebruikt worden om de twee maten van politieke competitie te voorspellen. In tabel XVI worden deze zeven zelfde variabelen gebruikt die verschillende aspecten van de sociale structuur meten samen met de twee maatstaven voor de politieke competitie, namelijk het gemiddeld aantal lijsten met minstens 10 % van de stemmen in de gemeenteverkiezingen van 1952,

(19) MICHELS R., *Zur Soziologie des Parteiwesens in der modernen Demokratie*, Stuttgart, A. Kröner, 1925. Teil I - A, Kap. 3, C, Teil IV, blz. 26-38 ; 65-74 ; blz. 336-369.

1958 en 1964 en de variabel die de aanwezigheid vertolkt van een coalitie in 1952, 1958 en 1964 evenals de variabel die de aanwezigheid vertolkt van een coalitie in 1952, dit alles om de twee variabelen te voorspellen die de politieke stabiliteit weergeven.

TABEL XV

Multiple regressie-analyse van twee meters van politieke competitie met als prediktoren zeven parameters van sociale structuur in 147 Belgische gemeenten

	Aantal lijsten met minstens 10 % van de stemmen in 1952-1964		Al dan niet een coalitiekollege in 1952 (a)	
	Niet-gestandardizeerde β -coëfficiënten	t-waarden	Niet-gestandardizeerde β -coëfficiënten	t-waarden
Parameters van de sociale structuur.				
A. Strukturele differentiatie.				
1. Bevolkingscijfer in 1968 (log.n.)	0,04678	0,42	0,14200	3,01**
2. Bevolkingsdichtheid in 1961 (log.n.)	0,07222	1,26	0,11435	2,45**
B. Gemeentelijke groei.				
Bevolkingsaanwas van 1947 tot 1968	-0,00229	-0,36	-0,00180	-0,57
C. Culturele verscheidenheid.				
Tweetalige gemeenten	-0,05994	-0,75	-0,08239	-0,68
D. Industriële diversifikatie.				
Indeks van industriële diversifikatie (tewerkstellingsoord)	-0,53920	-0,52	0,53107*	1,31
E. Sociale Heterogeniteit.				
1. Percent met middelbaar of hoger diploma	0,01195	1,10	0,00465	1,11
2. Percent met hoger beroepsstatus	0,02118	1,71	0,02065	2,31*
Konstante	2,03800	2,69	-1,70525	-4,07
	R ² = 0,1020 R = 0,32		R ² = 0,2939 R = 0,54	

* P < 0,05.

** P < 0,01.

(a) De waarden voor deze variabelen zijn de aanwezigheid van een coalitie in 1952 (1) en de afwezigheid van een coalitie in 1952 (0).

Een bijkomend aantal analyses werden opgenomen in de bespreking van de resultaten.

Er zijn vier soorten informaties die hier voorkomen welke van essentieel belang zijn voor elke analyse: nl. de niet gestandaardizeerde Beta-coëfficiënten, hun statistische significantie, de coëfficiënt van determinatie en de multiple korrelatie coëfficiënt. Een niet-gestandaardizeerde β -coëfficiënt is gewoon een coëfficiënt die gebruikt wordt bij het voorspellen

van de waarde van elke gemeente betreffende een bepaalde onafhankelijke variabele, zoals het gemiddeld aantal lijsten met minstens 10 % van de stemmen in de eerste regressie-analyse van tabel XV er één is. De

TABEL XVI

Multiple regressie-analyse van twee meters van politieke stabiliteit in 147 Belgische gemeenten met als prediktoren zeven parameters van de sociale structuur en twee van politieke competentie

	Stabiliteitsindex van de samenstelling van het college		Stabiliteitsindex van de krontrolerende meerderheid over het college (a)	
	Niet-gestandaardiseerde β -coëfficiënten	t-waarden	Niet-gestandaardiseerde β -coëfficiënten	t-waarden
Parameters van de sociale structuur en politieke competentie.				
A. Strukturele differentiatie.				
1. Bevolkingscijfer in 1968 (log.n.)	0,13176	1,39	0,16086	1,80
2. Bevolkingsdichtheid in 1961 (log.n.)	-0,20139	-2,80**	-0,8464	-1,24
B. Gemeentelijke groei.				
Bevolkingsaanwas van 1947 tot 1968	-0,01323	-4,58***	-0,00616	-2,25*
C. Culturele verscheidenheid.				
Tweetalige gemeenten	0,39415	1,95	0,03606	0,19
D. Industriële diversifikatie.				
Index van industriële diversifikatie (tewerkstellingssoort)	0,45005	-1,04	-0,46661	-1,14
E. Sociale Heterogeniteit.				
1. Percent met middelbaar of hoger diploma	0,01244	0,62	-0,02110	-1,12
2. Percent met hoger beroeps-status	-0,02044	-1,37	-0,00469	-0,33
F. Politieke competentie.				
1. Al dan niet koalitiecollege in 1952	-0,67630	-4,95***	-0,59249	-4,59***
2. Gemiddeld aantal lijsten met minstens 10 % stemmen in 1952, 1958 en 1964	-0,21621	-1,76	-0,18895	-1,63
Konstante	5,52152	4,44	3,61488	1,80
	$R^2 = 0,3754$ $R = 0,61$		$R^2 = 0,3358$ $R = 0,58$	

* P < 0,05.

** P < 0,01.

*** P < 0,001.

(a) De twee stabiliteitsmeters hebben volgende waarden :

- lage stabiliteit : twee veranderingen.
- middelmatige stabiliteit : één verandering.
- hoge stabiliteit : geen verandering.

voorspelde waarde is uitgewerkt op basis van de som der produkten van telkens elke Betakoëfficiënt met de waarden die een gemeente vertoont voor elk der variabelen. Dit wordt dan bij de konstante gevoegd.

Vermits deze Beta-koëfficiënten niet alleen het relatief belang van een variabele weergeven bij het voorspellen der afhankelijke variabelen, maar ook het karakter van de eigen schaal van een gegeven variabele, is hun absolute waarde dan ook minder belangrijk voor de verklaring van de resultaten dan wel de negatieve of positieve richting van de Beta-koëfficiënt en de statistische significantie. De negatieve of positieve duiding van de Beta-koëfficiënt wordt op dezelfde manier geïnterpreteerd als bij een korrelatiecoëfficiënt: een hoge positieve waarde geeft het rechtstreeks verband aan tussen de variabele en de afhankelijke variabele en een negatieve het onrechtstreekse verband. Slechts wanneer een Beta-koëfficiënt statistisch significant is met 0,05, kan men besluiten dat hij een onafhankelijke en unieke bijdrage levert tot het voorspellen van de afhankelijke variabele. Dit betekent dan dat als de Beta-koëfficiënt niet statistisch significant is, maar dat de nulorde korrelatiecoëfficiënt dit wel was, er kan worden besloten dat de nulorde relatie vals is. Dit betekent dan weer dat het verband aan een andere faktor moet worden toegeschreven.

De koëfficiënt van determinatie is gewoonweg de variantieproportie in de afhankelijke variabele welke verklaard wordt door de onafhankelijke variabelen in een regressie-analyse. Zo dit cijfer afgetrokken wordt van 1,00 geeft dit de proportie aan van de variantie in de afhankelijke variabele welke verklaard wordt door de onafhankelijke variabele in een regressie-analyse.

Zo dit cijfer van 1,00 wordt afgetrokken levert dit de variantieproportie op welke onverklaard blijft: namelijk de proportie van de variantie niet toe te schrijven aan de verklarende variabelen.

De multiple korrelatiecoëfficiënt is de vierkantswortel van de determinatie-koëfficiënt en is analoog met de nulorde korrelatiecoëfficiënt, hoewel hij ook het samengebonden verband aanduidt tussen alle variabelen in de regressie betrokken en de afhankelijke variabele. Hij verschilt slechts van de nulorde korrelatiecoëfficiënt in het feit dat hij steeds positief is, dus variërend van 0 tot 1,00.

Even de regressie-analyse nakijkend waarin het gemiddeld aantal lijsten met minstens 10 % van de stemmen de afhankelijke variabele is, valt het vooreerst op dat geen enkele voorspellingsvariabele, statistisch significant is. De zeven variabelen verklaren slechts 10 % van de variantie in deze afhankelijke variabele, wat dan betekent dat 90 % van de variantie in deze meting verklaard wordt door factoren die niet in de studie werden betrokken. Men ziet evenwel ook dat de multiple korrelatiecoëfficiënt 0,32 bedraagt.

Er zijn drie variabelen die een significante Beta-koëfficiënt hebben in de regressie-analyse omtrent het al dan niet aanwezig zijn van het

koalitiecollege van burgemeester en schepenen, namelijk de twee maten van de structurele differentiatie en de meting betreffende een hoge beroepsstatus in de gemeente. Anders gezegd : elk van deze drie factoren vertoont een onafhankelijk verband met deze afhankelijke variabele. Samen verklaren ze 29,39 % van de variantie in de meting van politieke stabiliteit, zodat ze instaan voor een hoger percentage van de variantie in politieke stabiliteit dan in de meting van het gemiddeld aantal lijsten met minstens 10 % van de stemmen.

Dit betekent dan dat de factoren betreffende structurele differentiatie en één maatstaf van de sociale heterogeniteit werkelijk de graad van politieke competitie in een gemeente beïnvloeden, of er nu in 1952 coalitie was in het college van burgemeester en schepenen of niet.

Zoals reeds werd aangestipt is de Beta-koëfficiënt van deze andere parameter van politieke competitie statistisch significant als de koalitiemeting van 1952 wordt weggelaten. Men kan zich afvragen of het karakter van de verkiezingen in 1952 niet verdraaid werd door de koningskwesitie.

Er werd reeds eerder gesuggereerd dat deze variabelen in kettingverband en onderlinge wisselwerking staan waarbij de sociale structuur de graad politieke competitie in een gemeente bepaalt en de graad politieke competitie evenzeer op zijn beurt de politieke stabiliteitsgraad beïnvloedt.

Indien de controle van de zeven structuurvariabelen vertelt dat de mate van politieke competitie niet langer in innig verband staat met de verschillende parameters van de politieke stabiliteit, dan gaat de gevoerde redenering omwille van de resultaten niet op.

Zo de parameters van de politieke competitie toch een sterk verband blijken te hebben met de politieke stabiliteitsgraad als de invloed van de zeven structuurvariabelen gezamenlijk wordt opgeheven, dan is er wel degelijk iets te zeggen voor de zopas gevoerde redenering omtrent de stroom van invloeden.

In tabel XVI zitten de resultaten van de multiple regressie-analyse waarin de zeven meters van de sociale structuur en de twee van de politieke competitie vervat zijn welke afzonderlijk gebruikt worden om predikties te maken van de politieke stabiliteit. Deze regressie-analyses duiden op verrassend gelijkaardige resultaten.

In de eerste plaats hebben in elk geval de variabelen van de bevolkingsaanwas, en van het al dan niet voorhanden zijn van een koalitiecollege in 1958 statistisch significante Beta-koëfficiënten.

Daarenboven is de Beta-koëfficiënt voor de bevolkingsdichtheid statistisch significant voor de stabiliteitsgraad van de samenstelling van het college.

Geen enkele van de andere prediktoren hebben statistisch significante Beta-koëfficiënten zelfs de mate van politieke competitie niet zoals deze uitgetekend is in het aantal partijen en lijsten die minstens 10 % der stemmen haalden.

Ook werd een regressie-analyse gedaan waarin de zeven parameters van de sociale structuur en de politieke competitiegraad één voor één werden betrokken. In elk geval hadden de parameters voor de politieke competitie statistisch significante Beta-koëfficiënten en zelfs de parameter waarin het aantal lijsten met minstens 10 % der stemmen zit.

Dit betekent dan dat de reden waarom slechts de eerste van deze parameters van politieke competitie statistisch significant is in tabel XVI, gevonden kan worden in het feit dat de tweede maat voor politieke competitie, nl. het gemiddeld aantal lijsten met minstens 10 % der stemmen, overwoekerd wordt door de meter voor de coalitie in het kollege van 1952.

Zoals reeds gesteld werd is de Beta-koëfficiënt statistisch significant voor politieke competitie als de koalitiemeting in 1952 wordt over het hoofd gezien. Een andere benaderingswijze van deze resultaten is deze die er in bestaat de variantie na te gaan welke door elk van de maten van politieke competitie wordt verwekt. Hoewel dit niet in tabel XVI zit, is het toch goed te weten dat de zeven parameters van de sociale structuur alleen reeds 22,79 % van de variantie verklaren wat betreft de stabiliteitsgraad in de controle over het kollege van burgemeester en schepenen en 20,13 % van de variantie in de meter van de meerderheidscontrole. Door deze twee maatstaven af te trekken van de koëfficiënten van determinatie weergegeven in tabel XVI, komt tot uiting dat deze twee 14,75 % en 13,45 % van de verklaarde variantie toevoegen in de stabiliteit van de samenstelling, resp. de stabiliteit van de controlerende meerderheid, nadat de zeven meters van de sociale structuur verklaard hebben wat ze konden. Zo dit opgedeeld wordt in het geval van stabiliteitsmeting inzake samenstelling, komt tot uiting dat 11,17 % uitsluitend is toe te schrijven aan de koalitiemeting van de politieke competitie, 1,42 % aan de lijstenmeting met minstens 10 % der stemmen en 2,16 % aan beide samen. Wordt ook nog de 13,45 % van de uitgediepte stabiliteitsmeting door de meerderheidscontrole ontrafeld dan komt naar voor dat 10,20 % alleen is toe te schrijven door de koalitiemeting van 1952, slechts 1,28 % alleen door het meten der lijsten met minstens 10 % der stemmen en 1,27 % door beide samen.

Bijgevolg is het in beide gevallen klaar dat de politieke competitie-meting of er al dan niet een coalitie was in het kollege van 1952 een betere bijdrage levert tot de verklaring van de politieke stabiliteit.

Hieruit kan dan worden besloten dat er hier werkelijk een proces loopt. Strukturele differentiatie en sociale heterogeniteit, verklankt in het percentage actieve bevolking met hoge beroepsstatus, dragen bij tot de mate van politieke competitie in een gemeente, naarmate de politieke macht er al dan niet in 1952 genoegzaam versnipperd was dat geen partij of lijst alleen het beleid kon voeren in het college van burgemeester en schepenen en men dus moest teruggrijpen naar coalitievorming.

Als een gemeente evenwel gekenmerkt is door een hoge mate van politieke competitie in 1952 dan kan men hieruit afleiden dat er ook een hoge mate van politieke competitie in 1958 en 1969 was, vermits slechts 7 van de 37 gemeenten met een coalitiecollege in 1952 overgingen in 1964 naar éénpartijkontrolle over het college, terwijl 26 van 110 gemeenten met éénpartijkontrolle over het college in 1952 overschakelden naar coalitie in 1964. Er kan ook verder geargumenteed worden dat de politieke competitiegraad een sleutelfactor is in het bepalen van de politieke stabiliteit in de gemeenteverkiezingen van 1958 en 1964. Bij de 147 gemeenten in deze studie opgenomen is er een aantal in dewelke de sociale structuur gekenmerkt is door een hoge mate van diversifikatie, heterogeniteit en differentiatie. Deze factoren bestemmen deze gemeenten voor tot competitie, konflikt, opdeling en instabiliteit bij de politieke machtsdragers welke in deze gemeente het bewind voeren. Andere gemeenten met minder heterogeniteit, en diversiteit, vertonen minder politieke competitie, minder konflikt en opsplitsing en ook grotere stabiliteit in machtsdragers.

Tenslotte heel even terugblikkend naar deze 147 gemeenten : er namen in doorsnee 4 lijsten aan deze drie verkiezingen deel en gemiddeld 3 kwamen er in de gemeenteraad. In 53 % dezer gemeenten kreeg men over deze periode een zeer stabiel college wat de lijsten in het college betreft en in 63 % gemeenten was de meerderheidslijst in het college stabiel. In de periode van 1952 tot 1964 is er een proliferatie van lijsten bij de verkiezingen, er is een verschuiving van éénpartijkontrolle over het college naar coalitiekontrolle, er is een groeiende participatie van de CVP-PSC en de kolleges ten nadele van de BSP-PSB en de PVV-PLP, niettegenstaande de CVP-PSC in veel van deze gemeenten haar stemmen zag slinken ; tenslotte gaan meer en meer kleinere lijsten aan het bewind in het college deelnemen. Hoe meer lijsten met minstens 10 % der stemmen, hoe onstabiel het bewind wordt. Een coalitie betekent onstabieliteit voor de toekomstige verkiezingen.

Als factoren welke oorspronkelijk en essentieel bepalend zijn voor politieke competitie en stabiliteit zijn er het bevolkingscijfer en de bevolkingsdichtheid in de gemeente en de aanwezigheid van beroepen

met hoge statuts. Het is wel degelijk zo dat er een kettingverband bestaat waarbij structurele differentiatie en sociale heterogeniteit de politieke kompetitiegraad bepalen welke op zijn beurt de politieke stabiliteitsgraad bepaalt. Het groeikarakter van de gemeente, taaldiversiteit en industriële diversifikatie, hoewel ze enig verband ermee vertonen, zijn evenwel niet oorspronkelijk en essentieel bepalend voor de politieke kompetitiegraad en dus ook niet voor de politieke stabiliteitsgraad.

